Biblioteca Polirom

Jean Mattern

Lapte şi miere

POLIROM

Table of Contents

Jean Mattern

Lapte şi miere

Traducere din limba franceză
de Anca Băicoianu

POLIROM
2011

Jean Mattern, De lait et de miel

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;

sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN eBOOK: 978-973-46-2310-5

ISBN 978-973-46-1920-7

Redactor: Ada Tănasă

Coperta: Radu Răileanu

elefant.ro

JEAN MATTERN s-a născut în 1965, într-o familie de origine est-europeană. După obţinerea licenţei în literatură comparată, şi-a construit o carieră de succes în domeniul editorial. În prezent, lucrează la prestigioasa Editură Gallimard, unde coordonează colecţia de literatură străină Du Monde Entier şi colecţia Arcades, consacrată scriitorilor contemporani de origine străină. De acelaşi autor, la Editura Polirom a mai apărut romanul *Băile Király* (2009).

Lapte şi miere (2010), cel de-al doilea roman al său, este o meditaţie subtilă asupra traumelor exilului şi fragilităţii existenţei umane, dar şi asupra resorturilor complicate ale iubirii şi prieteniei. Aflat pe patul de moarte, personajul central, un bănăţean de origine franceză, rememorează evenimentele cruciale ale vieţii sale: fuga din Timişoara, la numai cincisprezece ani, în ajunul eliberării oraşului de către trupele sovietice, despărţirea de cel mai bun prieten, Ştefan Drăgan, a cărui amintire îl va bântui fără încetare, adaptarea anevoioasă la realităţile „ţării-gazdă", Franţa, întâlnirea providenţială cu Zsuzsanna, o refugiată unguroaică ce îi va deveni soţie. Mattern reconstituie cu o sobrietate rafinată şi o sensibilitate vibrantă povestea exodului dureros spre Occident – tărâmul făgăduinţei, prin care curg râuri de lapte şi miere – a miilor de oameni siliţi să-şi părăsească ţara natală, cu câteva lucruri îndesate într-o raniţă sau doar cu hainele de pe ei, pentru a se feri din calea tăvălugului unei istorii monstruoase.

În memoria tatălui meu

În tine, creatorul îşi trăieşte
Adevărata măsură a timpului
Şi când vine ceasul despărţirii, îţi lasă
Adresa eternităţii sale.

Avrom Sutzkever, *Unicul spune…*

I

Mi se pare că prima oară a fost mai uşor. În Austria, aproape de Viena. N-am avut niciodată curiozitatea să identific exact locul acela, nici n-am încercat să aflu dacă era într-adevăr un spital sau unul dintre liceele dezafectate şi transformate în tabere de refugiaţi, ca să găzduiască miile de oameni care se scurgeau dinspre est. Îmi amintesc limpede un singur lucru: că era o clădire impunătoare, cu o scară exterioară dublă dând spre o peluză întinsă. Pe acolo intrasem. În rest, nu mai ştiu nimic. Ba da: dalele dintr-o baie. De culoare crem – sau poate galbene. Faimosul galben habsburgic? Cum aş putea să-mi mai aduc aminte acum, după şaizeci de ani? Sigur este însă că, ţinându-mi capul întors înspre dalele acelea, moartea mi se păruse uşoară.

Mă gândeam la Ştefan. Sau nu mă gândeam la nimic. Starea în care mă aflam nu-mi mai permitea să gândesc. Boala debutase cu febră mare, urmată de vărsături. Apoi depăşise încă un prag. Temperatura corpului meu creştea inexorabil. După numai câteva ore de la venire, eram zgâlţâit de spasme şi convulsii care l-au determinat pe un tânăr medic să spună: „E pierdut. Duceţi-l în baie, avem nevoie de loc aici". Bănuia oare că auzeam aceste cuvinte care sunau ca o condamnare fără drept de apel, îşi dădea seama că încă mai eram conştient şi capabil să le pătrund sensul, în ciuda ceţii groase în care mi se părea că mă cufund? Tifosul ucidea pe capete, asta ştiam. N-aş fi decât o altă victimă răpusă de mizerie. Plecasem cu şase luni în urmă din Temesvár şi n-aveam să-mi ating ţinta: nu izbutisem să mă strecor prin ochiurile plasei. Reuşisem, ce-i drept, să scap de Armata Roşie, dar şobolanii şi păduchii sau, mai exact,

rickettsiile transmise de ei îi veniseră de hac hotărârii mele de a nu muri în acest război ce… Nu există om al cărui spirit să reziste năucelii provocate de zile întregi de febră mare. Nu-mi mai doream nimic, nu mai luptam. Dar mă gândeam la Ştefan.

Un tren pierdut într-o gară din Europa Centrală şi iată că, după şaizeci de ani, tot îi mai duc dorul. Dar de ce i-am vorbit fiului meu despre asta?

— Ştefan şi mai cum? m-a întrebat el.

— Drăgan. Ştefan Drăgan. Născut în 1928 la Timişoara.

— Bine, tată. O să văd ce pot face. Ştii, de când cu internetul n-ar trebui să fie chiar aşa de complicat. Dar de ce nu mi-ai spus mai demult?

Nu ştiu ce fel de cercetări a făcut fiul meu, nu mă pricep la aşa ceva sau mai degrabă, trebuie să mărturisesc, îmi convenea să spun că sunt prea bătrân ca să-mi bat capul cu asemenea lucruri. Dar aveam în faţa ochilor peticul acela de hârtie: „Ştefan Drăgan, Ocean's Drive 12, Honolulu, Hawaii".

După mintea mea, nimeni nu locuia *cu adevărat* la Honolulu, poate doar în serialele americane. Nimeni, şi mai ales nu Ştefan.

Asta s-a întâmplat acum câteva săptămâni. Am preferat să-l întrerup pe doctor decât să ascult inevitabilul cuplet de consolări standard. În curând o să-mi sune ceasul, în privinţa asta diagnosticul era clar, dar pentru mine tic-tacul acestui ceasornic nu era un sunet nou. Aşa că ce rost avea să mă pierd cu firea?

Mi se pare ciudat ca un om născut la Timişoara să locuiască pe o stradă care se cheamă Ocean's Drive. Bătrânul nostru profesor de geografie, domnul Szerb, ar fi putut oare să ne arate măcar unde se găseşte Honolulu pe una dintre hărţile de pe vremea monarhiei bicefale, de care dispunea liceul din Timişoara? Ne trecea oare prin cap, la

treisprezece ani, că-ţi puteai sfârşi zilele pe o insulă americană numită Hawaii? Cu toate acestea, pe certificatul meu de deces va apărea aceeaşi menţiune care va figura într-o zi pe al lui: născut la Timişoara. Aşa încât Bar-sur-Aube sau Honolulu, Hawaii, sunt probabil totuna.

Ne pierduserăm în haosul frontului care înainta. Pierduţi unul de celălalt, pierduţi în mijlocul unui continent spintecat, fără să ştim încotro s-o apucăm. În răstimpul unei veri lungi, războiul ne preschimbase în nişte falşi gemeni, apoi totul se destrămase la şuieratul unui fluier. O mână întinsă, un tren care pleacă spre vest: am rămas pe chei, iar strigătele neîncrezătoare ale lui Ştefan, aplecat periculos de mult pe fereastra compartimentului, n-au schimbat cu nimic situaţia.

Acest moment m-a obsedat în toţi anii care au trecut de atunci. Şi totuşi există episoade ale poveştii pe care memoria mea nu mai reuşeşte să le reconstituie. Cele câteva secunde dinainte de fluieratul şefului de gară. Iar imaginile respective nu s-au şters din pricina celor şaizeci de ani care mă despart de clipele acelea. Nici nu trecuseră bine câteva luni şi, cu privirea aţintită la dalele albe sau galbene ale unui spital improvizat, deja nu mai ştiam de ce nu mă urcasem cu el în trenul acela.

Nimeni nu are curajul să-mi spună cum va arăta sfârşitul, să-mi explice exact în ce fel va ceda corpul meu. Dacă mă va sufoca sau mă va otrăvi. Să-mi descrie cum anume mă va trăda. Fără ca tifosul sau un glonţ nemţesc să aibă vreun amestec în asta. Doar pentru că o boală banală, boala unui om obişnuit, m-a prins în capcana ei. Fără pompă.

Acesta este un cuvânt pe care l-am învăţat la sosirea în Franţa, unul dintre cuvintele care-mi plac. Ideea că voi muri *fără pompă* mă întristează. Restul…

Mi-ar plăcea să mă sting în sunetele violoncelului. Mi-ar plăcea ca suitele lui Bach sau, şi mai bine, un concert de Haydn să mă conducă spre acea tăcere de care nu ştiu dacă trebuie să-mi fie teamă. Ar trebui să-i cer asta lui Suzanne, cât timp încă mai pot să o fac. Ştie că-mi plac instrumentele cu coarde, dar nu i-am spus niciodată de ce, dintre toate, prefer violoncelul. Profesorul nostru de muzică de la liceul din Temesvár ne explicase că frecvenţa violoncelului se apropie mai mult decât a oricărui alt instrument de cea a vocii umane. În timp ce mă chinuiam cu cornul meu englez – învăţarea unui instrument era obligatorie la liceu, iar eu mă procopsisem cu cornul fără nici o tragere de inimă – îl invidiam pe Ştefan. Sunetele ce răzbăteau din camera de alături nu semănau nici pe departe cu şuierăturile neîndemânatice pe care, oricât m-aş fi străduit, le scoteam eu când repetam. Nu mă pricepeam deloc la muzică sau mai degrabă, în ciuda masivei mele cutii toracice care-l convinsese pe profesor că eram „făcut pentru un instrument de suflat“, nu reuşeam cu nici un chip să îmblânzesc instrumentul pe care mi-l pusese în mână. Degetele şi gura mea nu produceau decât zgomote discordante; deşi mă străduiam din răsputeri, nu izbuteam să-mi reglez suflul, degetele mi se încurcau în clape şi pistoane, pe când obrajii mi se umflau ridicol. Iar drept rezultat nu obţineam decât nişte orăcăieli şi explozii sonore penibile, de care mi-era ruşine. Ajunsesem să apreciez muzica după cele două concerte simfonice la care mersesem cu clasa, dar mi-era imposibil să regăsesc fie şi cea mai vagă urmă din farmecul acela când mă luptam cu cornul meu englez. Numai ascultând violoncelul lui Ştefan simţeam din nou ceva din emoţia aceea. Chiar şi atunci când îşi repeta gamele, acest exerciţiu nu avea nimic prozaic, nu, era pur şi simplu frumos. Când sunetul se stingea într-un pianissimo, parcă m-ar fi mângâiat cineva.

Când arcuşul apăsa mai multe corzi odată, tresăream de parcă aceste strigăte polifonice de mânie mi-ar fi fost adresate mie, iar uneori, când degetele mâinii drepte a lui Ştefan ciupeau corzile, mi se părea că aud picăturile de ploaie căzând peste Timiş. Spre deosebire de mine, Ştefan era talentat, chiar foarte talentat, iar atunci când îl ascultam cântând mă învăluia o senzaţie necunoscută. Îmi plăcea să-l privesc repetând la fel de mult cum îmi plăcea să-l ascult, să mă uit la el cum exersează fără încetare aceleaşi game, cum îşi lasă degetele de la mâna stângă să alunece pe gâtul instrumentului, cum caută traiectoria ideală a arcuşului pe corzi. Începuse să studieze de când era mic. Oare mai cântă la violoncel şi-n Honolulu?

Funcţionarii francezi ai stării civile care s-au ocupat de-a lungul timpului de actele mele nu s-au lăsat înduplecaţi: în Franţa, Temesvár era numele maghiar al unui oraş românesc a cărui nouă ortografie era Timişoara. Nu aveam nici un argument care să-i contrazică, pentru că atunci când mă născusem eu numele oraşului se schimbase deja de zece ani, iar cererile mele repetate de a mi se trece pe actele de identitate vechea denumire maghiară nu se justificau în nici un fel. Era doar un capriciu sentimental, cu atât mai mult cu cât ne franţuziserăm prenumele, ne uitaserăm limba, făcuserăm din fiul nostru un mic francez model – Suzanne insista că trebuie să ne integrăm în peisaj. Nu ne mai găseam în luncile Dunării şi ale afluenţilor ei, ci pe o colină din Champagne.

Astăzi se foloseşte sintagma „ţarăgazdă". Eu, din câte mi se pare, nu dispuneam de acest vocabular atât de formal şi atât de practic pentru a reflecta la statutul meu de imigrant: România comunistă ne alungase, ne expulzase, fugiserăm de teama închisorii sau a mizeriei, De Gaulle îşi

adusese aminte de noi la momentul oportun. Ne chemase – sau ne rechemase – în amintirea îndepărtaţilor strămoşi a căror istorie eu n-o cunoşteam. Dar nu contează, nu trebuia să mă arăt ingrat faţă de autorităţile franceze care-mi ştergeau din biografie locul naşterii. Nu aveau cum să înţeleagă că în această parte a lumii ortografia este mai mult decât o simplă convenţie.

Ideea de a privi în urmă doar pentru că se apropie sfârşitul mă deprimă. De ce să te laşi pradă nostalgiei cu un sfert de oră înainte de final? Toată viaţa am refuzat să mă complac în amintiri. Sper că agonia nu-mi va clătina hotărârea.

II

Simţeam cum febra îmi cuprinde trupul, val după val. Cu toate acestea, aproape că-mi făcea plăcere să urmăresc cum, pas cu pas, centimetru cu centimetru, căldura mi se răspândea prin membre, îmi deschidea porii, mă anestezia din cap până-n picioare. Ca şi cum întreaga mea făptură ar fi devenit obiectul unui straniu experiment chimic. La sosire, trebuie că vreo infirmieră îmi dăduse o cămaşă de spital, căci simţeam cum pânza mi se lipeşte de spate. Uneori, senzaţia de plăcere era atât de puternică, încât mă temeam să nu murdăresc aşternuturile – spaimă pe care o cunoşteam prea bine şi pe care o trăisem adesea în dormitorul internatului, când în zori, trezindu-mă din vis, îmi simţeam sexul întărit sub cearşafuri, fără voia mea –, dar plăcerea de acum nu avea nimic erotic sau, în orice caz, nimic sexual. Singurul lichid care se scurgea din mine era sudoarea. Mă cufundam în moliciune şi-n pânze albe şi n-am nici cea mai vagă idee cât timp am petrecut astfel.

Dar îmi aduc aminte că dalele erau galbene.

Să spui că în urmă cu câteva luni totul se întâmplase prea repede ar fi o formulare facilă, căci vara anului 1944 a fost un timp al aşteptării. Dar este adevărat că, atunci când evenimentele iau o întorsătură dramatică, ele par venite din senin şi în acele momente uităm că, de fapt, nu sunt decât deznodământul logic a ceea ce le-a precedat. Astfel, când m-am trezit în dimineaţa acelei zile de 11 septembrie, am fost îngrozit să constat că tancurile germane intraseră în oraş. Începuse retragerea… Eu mă refugiasem în casa bunicilor din partea mamei încă din aprilie, când orele de

clasă de la liceul Banatia din Timişoara fuseseră întrerupte din pricina frontului care se apropia, şi chiar dacă nu credeam cu adevărat că Ciacova, aflată la vreo treizeci de kilometri spre sud-vest, ar fi putut fi cruţată, sperasem probabil în taină că Banatul, această regiune care forma întregul meu orizont, va avea o altă soartă. Aflat odinioară la graniţele Imperiului Habsburgic, după o paranteză otomană de un secol şi jumătate, Banatul fusese ciopârţit pe hărţile de stat-major în timpul conferinţei de la Micul Trianon, iar cea mai mare parte a sa revenise, în 1919, României Mari. Părinţii mei, pe atunci proaspăt căsătoriţi, deveniseră peste noapte români, dar nu uitaseră mozaicul de limbi şi mitologii familiale, dintre care cele mai multe îşi aveau rădăcinile în secolul al XVIII-lea. Curtea vieneză începuse încă din 1719 să populeze aceste pământuri fertile – deşi infestate de ţânţari purtători de malarie – pe care le smulsese inamicului otoman cu coloni aduşi din sudul Germaniei, din Italia, din Slovenia, dar şi din Alsacia şi Lorena, de unde veniseră strămoşii mei. Bunica îmi aducea mereu aminte că ei fondaseră satul Charleville înainte de-a ajunge la oraş – la Timişoara, pe care austriecii şi ungurii o numeau Temeschburg sau Temesvár – şi că erau francofoni, asemenea, probabil, altor douăzeci de mii de coloni dintr-un val de două sute de mii de nou-veniţi de origini diverse, dar, în majoritate, de limbă germană.

Când a început războiul, tata a apucat să se alăture şi el iniţiativei unui prieten de familie de a readuce în atenţia guvernului român de renaştere naţională situaţia specială a celor câteva mii de bănăţeni de origine franceză şi, cu această ocazie, am aflat şi eu puţinul pe care-l ştiu despre originea – sau legenda – familiei. Printre înaintaşi se numără şi o tânără, Descartes pe numele ei de familie, care s-a măritat cu străbunicul Weber chiar înainte de a se îmbarca la Ulm pe unul dintre

vapoarele care coborau Dunărea, pline mai ales cu şvabi săraci care aveau să-şi împrumute numele acestei migraţii organizate înspre est.

Când era mică, bunica încă mai vorbea cu părinţii ei în franceză, mi-a mărturisit tata, dar limba pionierilor cedase apoi în faţa asaltului conjugat al germanei, sârbei şi mai ales maghiarei şi dispăruse cu totul din peisajul nostru familial. Mai trebuie spus că timp de mai multe generaţii bărbaţii din familia mea au preferat să se însoare cu unguroaice, cum a făcut şi tata, iar eu mi-am petrecut primii ani într-o atmosferă aproape în întregime maghiarizată, în ciuda actelor de identitate şi a limbii oficiale. Timişoara era pentru mine Temesvár.

Ceea ce nu le-a împiedicat pe autorităţi să ne considere şvabi, iar eu eram pe deplin conştient de semnificaţia acestui fapt în dimineaţa aceea când, deschizând obloanele, am văzut drapelul Wehrmachtului pe tancul oprit la intrarea în piaţă, la mai puţin de cincizeci de metri distanţă de casa noastră. În scurtă vreme va trebui să aleg între nemţii pe care tata îi detesta din tot sufletul şi ruşii eliberatori aşteptaţi cu atâta nerăbdare ca să pună capăt războiului. Tata, ca şvab, ar fi putut părăsi armata română, aşa cum au făcut mii de bănăţeni, pentru a se înrola în Wehrmacht. Dar n-o făcuse, în ciuda presiunilor de care pomenea în scrisori. Şi atunci cum aş fi putut să-i întâmpin eu pe soldaţii aceştia ca pe nişte trimişi ai sorţii şi să-mi pun destinul în mâinile lor, urmându-i pe calea retragerii? Căci din 23 august încoace, de când capitulase România, şvabii din Ciacova nu aveau decât un singur subiect de discuţie: dacă trebuia să plecăm cu nemţii. Sau să aşteptăm venirea ruşilor, cărora, odată ce rezistenţa românească se spulberase, li se deschisese larg calea Balcanilor? Tata îmi vorbise suficient despre bolşevici încât să înţeleg că venirea lor n-ar fi pus nici pe departe capăt problemelor noastre: eram şvabi, cel puţin în

aparenţă, şi incontestabil înstăriţi, căci deţineam una dintre cele mai frumoase case din oraş – prin urmare nu aveam chiar cele mai bune cărţi pentru partida de pocher care urma. Am închis iute obloanele.

Strigăte în germană, sunând ca nişte lătrături. Limba aceasta era şi a mea, dar noi n-o vorbiserăm niciodată astfel. Soldaţii luaseră casele la rând şi băteau la uşi, scoţându-i pe locatari afară cu răcnetele lor. Mă hotărâsem să nu le deschid. Toate obloanele erau trase, nimeni nu avea de unde să ştie că mă ascund acolo. Singur cu bunica în casa cea mare. Dar n-am câştiga decât o singură zi aşteptând astfel, pitiţi în întuneric şi încercând să ne dăm seama ce se petrece afară. Pe seară, am auzit un clinchet de cioburi venind din prăvălie: spărseseră un ochi de geam ca să poată deschide uşa. Bunica n-a mai rezistat şi, ridicându-se cât putea de repede, a ieşit din salon, unde ne retrăseserăm amândoi, a traversat curtea şi a intrat în prăvălie pe uşa din spate. Am auzit-o spunând „N-a mai rămas nimic“ în maghiară, apoi în germană. „Terminaţi cu minciunile. Daţi-mi tot ce v-a mai rămas de mâncare. Nu glumesc. Am treizeci de oameni de hrănit“, a sunat răspunsul.

Bunica avea dreptate. De când plecase tata pe front, în iunie 1941, reuşise, de bine, de rău, să ţină băcănia. Curând a încetat livrarea cafelei, apoi a ceaiului şi a celor mai multe mărfuri pe care le primea de obicei de la Belgrad sau Budapesta. A continuat să vândă dulceţuri, ardei iuţi în oţet, castraveţi muraţi, toate conservele pe care le putea face din ceea ce îi aduceau ţăranii, dar rafturile erau aproape goale.

De atunci, îl văzusem pe tata doar de două ori. Obţinuse o permisie în timpul verii, apoi încă una de Crăciun, în 1943, dar pe fraţii mei nu-i mai văzusem de când fuseseră mobilizaţi. Erau cu opt şi, respectiv, zece ani mai mari decât mine şi nu mai ştiam nici măcar pe unde se găseau. Ultima

scrisoare a lui Miklós, fratele cel mare, pe care o primisem la internatul din Timişoara, fusese trimisă de undeva din Italia, iar despre Sándor nu aveam nici o veste de şi mai multă vreme. În ce-l privea pe tata, credeam că se găseşte pe frontul rusesc, cu blestemata de armată română. El, ofiţer în armata lui Franz Joseph în timpul Marelui Război! Din spatele canapelei, unde mă ascunsesem, vedeam pe bufet fotografia de care era atât de mândru şi care-l înfăţişa în uniformă de paradă gri-şoarece.

În curând nemţii aveau să se întrebe dacă eram sau nu de partea lor, căci într-un oraş în care se găseau tot atâţia români, sârbi şi unguri câţi şvabi, problema aceasta avea o anume importanţă…

Dar, până una-alta, duşmanul nostru nu voia decât s-o silească pe bunica să-i dea ultimele conserve. Ofiţerul german venise singur şi, pentru câteva clipe, bunica a crezut, probabil, că va reuşi să-i ţină piept. Am auzit-o spunând de mai multe ori „Cu ce drept?“, apoi n-am mai auzit nimic, iar tăcerea aceea m-a îngrijorat mai mult decât altercaţia de mai devreme. Trebuia oare să-i sar în ajutor, să ies din ascunzătoare? Înainte să iau o hotărâre, bunica s-a întors în salon, plângând şi gesticulând, repetând mereu aceeaşi frază: „Ce-o să se aleagă de noi? A luat totul!“.

III

Nu numai că Ştefan cânta la violoncel, dar mai era şi unul dintre cei mai buni patinatori din liceu. În timpul acelor ierni de război, transformam adesea curtea în patinoar, ori de câte ori câteva zile geroase la rând ne îngăduiau să facem asta. Era de ajuns să cerem permisiunea intendentului, apoi să aducem apă de la spălător în câteva găleţi pe care le treceam din mână-n mână, până când un strat gros de gheaţă acoperea pământul îngheţat din micuţa curte din spatele clădirii. Pentru toţi cei care nu părăseau liceul decât în timpul vacanţelor, partidele de hochei erau o distracţie pe cinste, căci sâmbetele şi duminicile petrecute în negrul şi cenuşiul dormitoarelor pe jumătate goale erau nesfârşit de lungi. Patinele noastre erau nişte simple lame fixate cu două clame de tălpile ghetelor, iar crosele, nişte bastoane de lemn destul de rudimentare oferite de tatăl unui coleg, tâmplar de meserie. Nu eram un jucător prost, mă mişcam rapid şi nu mă temeam să încasez o lovitură de crosă în plină faţă. Cu toate acestea, mai mult decât partidele care ne permiteau să ne măsurăm unii cu alţii, să ne cântărim forţele, energia şi poate, mai ales, dorinţa de a câştiga, în fojgăiala de trupuri specifică sporturilor de echipă, mai mult decât acele momente îmi plăcea atunci când curtea, părăsită de colegii noştri obosiţi sau plictisiţi, rămânea numai a noastră şi puteam să patinez liniştit împreună cu Ştefan. Descriam, iarăşi şi iarăşi, cercuri largi pe patinoarul acela improvizat. Uneori, pentru a întrerupe monotonia, ne lansam în nişte curse de viteză ad-hoc, la finalul cărora, de obicei, ieşeam învins, dar numai cu puţin, în faţa accelerărilor fulgerătoare ale prietenului meu.

În acea duminică după-amiază, trebuie să fi fost în ianuarie 1942, corpurile noastre erau din nou la unison: avansam cu aceeaşi viteză, eu în faţă, respiram împreună, până şi plămânii ni se contractau probabil în acelaşi ritm, contracţii dureroase, într-atât era aerul de îngheţat şi de tăios. Soarele de iarnă apunea deja în spatele liceului când Ştefan a strigat: „Încă o dată! Ultima, cu avânt“. Era la câţiva metri în spatele meu şi de data asta aveam de gând să nu mă las întrecut. Am reuşit să-i ţin piept două tururi complete, chiar dacă distanţa dintre noi era mică. Patinam cu o viteză nebună, pe care era imposibil s-o păstrăm prea mult timp, ştiam asta din capul locului, dar nu voiam să cedez nici un centimetru! Ştefan cânta cât îl ţinea gura, numai el era în stare să patineze şi să cânte Bach la minus zece grade fără ca plămânii să-i facă implozie. Deodată – cu toate acestea, eram sigur că nu micşorasem câtuşi de puţin viteza – l-am simţit pe Ştefan apropiindu-se din spate, am vrut să strig „Mă dau bătut“, dar era prea târziu. Ştefan mă prinsese din urmă şi, în loc să mă tragă doar de tunică, aşa cum făcea de obicei, s-a aruncat cu toată forţa asupra mea. Mi-am pierdut echilibrul şi l-am tras şi pe el în cădere. S-a prăbuşit peste mine, cu bărbia în dreptul cefei mele, şi m-a izbit zdravăn de gheaţă, pentru că nu apucasem să întind mâinile în faţă. Înainte de a percepe durerea, am simţit un lichid cald curgându-mi din nas. Când Ştefan şi-a dat seama că ceva nu era în regulă şi s-a ridicat de pe mine, faţa mi-era deja scăldată în sânge.

Iarna anului 1942: pentru mine, un nas spart. Pretutindeni în jurul meu, lumea se făcea ţăndări.

Mărturisesc că uneori mi se făcea ruşine că o doream atât de des pe Suzanne, când timp de ani îndelungaţi viaţa noastră conjugală a fost înconjurată de moarte. Dorinţa de a fi cu ea, una cu ea, nu m-a părăsit nicicând, şi trebuie să cred că

răspundea întotdeauna de bunăvoie la mişcările trupurilor noastre, care ne ofereau scurte răgazuri smulse durerii. Să te refugiezi în voluptate când te îneacă tristeţea le poate părea multora un exerciţiu abject; eu, unul, nu ştiu dacă aş fi putut supravieţui atâta timp fără aceste momente de uitare când povara suferinţei ni se lua de pe umeri. Alungată de apropierea trupurilor. Aceste momente când, strânşi unul într-altul, reduceam la tăcere absenţa ce ne domina zilele sunt puţinele daruri pentru care aş vrea să-i mulţumesc Domnului, dacă aş fi un om credincios. Am iubit-o pe Suzanne din tot sufletul – am vrut s-o iubesc ar fi o exprimare mai exactă, căci trebuie să recunosc că i-am găsit destule defecte la prima noastră întâlnire –, dar, mărturisesc, am iubit-o mai ales cu tot trupul. Şi totuşi am avut atât de puţin timp! O viaţă întreagă împreună – căci sunt convins că peste câteva luni sau câteva săptămâni Suzanne va fi aceea care îmi va închide ochii – pentru atât de puţine clipe lipsite de griji!

Ne-am cunoscut în martie 1957. Mă simţeam sfâşiat ca niciodată până atunci de la sosirea mea în Franţa. De câteva luni – de la evenimentele din Budapesta – eram agitat, în ciuda vieţii mele cum nu se poate mai ordonate. Simţeam nevoia să merg la Paris din ce în ce mai des. Cu puţin timp în urmă mă mutasem la Reims, situaţia mea profesională era una promiţătoare – deşi postul de director comercial al unei mari firme producătoare de şampanie mă cam plictisea – şi îmi spuneam întruna că nu am nici o legătură cu ungurii aceia care ţineau prea mult la libertatea şi independenţa lor. Atunci de ce să-mi manifest solidaritatea cu victimele brutalei represiuni comuniste, după ce mi-am întors privirea în momentul când evenimentele respective au avut loc? De ce să le dăruiesc din timpul meu ca să le fiu de ajutor, întâmpinându-i în Franţa? N-am reuşit să dau un răspuns limpede la această întrebare, dar amintirea

bunicii care-şi apăra ultimele conserve în faţa ofiţerului german a pus capăt ezitărilor mele.

Într-o seară de martie a anului 1957 am văzut-o la intrarea bisericii SaintSéverin, unde vindea bilete pentru un concert în sprijinul refugiaţilor unguri. În program era Bartók, desigur, şi ceva Haydn. Am aşteptat-o la ieşire.

Astăzi mi se pare că cele câteva luni cât i-am făcut curte venind de la Reims la Paris aproape la fiecare sfârşit de săptămână au fost o simplă formalitate: avea nevoie de mine. Îi dădusem preavizul proprietarului garsonierei mele şi închiriasem un apartament nu departe de catedrală, fără ca măcar să-i aştept răspunsul. La început vorbeam ungureşte, dar Suzanne s-a apucat să înveţe franceza cu o sârguinţă remarcabilă şi foarte curând mi-a cerut să-i vorbesc în această limbă şi s-o corectez când greşeşte. Şi ea avea nevoie să lase ceva în urmă: iluzia unei alte vieţi, a unei societăţi mai bune şi a unei Ungarii libere. Îi admiram hotărârea cu care voia să treacă mai departe – în trei luni, se hotărâse deja să adopte o nouă identitate, când mie îmi trebuiseră aproape zece ani ca să mă conving că locul meu era aici. Melancolia aceasta a mea i-a scăpat. Eram lozul ei norocos – un bărbat de încredere, care îi înţelegea limba şi cultura, dar în acelaşi timp era suficient de bine integrat în societatea franceză pentru a-i oferi viitorul la care visa. Sunt sigur că Suzanne nu s-ar fi căsătorit cu mine dacă n-aş fi vorbit ungureşte. Chiar dacă, în timp, a reuşit să-şi cizeleze accentul mai bine decât mine – şi ea era mai talentată la muzică decât sunt eu. Când a venit în Franţa, faptul că-i cunoşteam limba maternă a fost colacul ei de salvare şi mă vedea mai curând ca pe un protector al ei decât ca pe un Făt-Frumos. Nu eram nici una, nici alta, dar, în felul nostru, ne-am sedus reciproc. Era enervantă şi vorbea prea mult, dar mi-a plăcut. Şi, mai cu seamă, voiam s-o iubesc.

Da, hotărâsem să mă îndrăgostesc de ea. Aveam nevoie unul de altul, ne doream să trăim.

Dorinţa aceasta nu ne-a părăsit nicicând.

Am recunoscut în Suzanne femeia pe care aş fi putut-o iubi chiar înainte de a avea cel mai neînsemnat sentiment pentru ea. Era un lucru important: n-aveam spirit de jucător – cred că fiul meu a moştenit asta de la mine – şi voiam să-mi menţin controlul asupra propriei vieţi. Intuiţia faptului că Suzanne nu era genul de femeie care să-mi provoace necazuri n-a fost străină de atracţia pe care am simţit-o pentru ea. Suzanne era prea pierdută ca să-mi înţeleagă intenţiile şi a cedat dorinţei mele. Aceea de a uita Timişoara. Violoncelul lui Ştefan. Eram convins că numai o femeie m-ar fi putut ajuta să umplu golul lăsat de ai mei. Suzanne avea să fie acea femeie.

Iar eu, în schimb, voi fi cel care îi va oferi şansa visată, o viaţă de lapte şi miere.

IV

Insurecţia din Budapesta a izbucnit la opt ani după venirea mea în Franţa. În 1948, rănile noilor mei compatrioţi erau adânci, am înţeles asta foarte repede. Dincolo de aparenţa unei ţări eliberate, pacificate de un om de stat providenţial, se ascundeau multe întrebări sau, dacă erau totuşi puse, asta se întâmpla doar în şoaptă. „Colaboraţionist sau partizan“ – eu eram exclus de facto din acest nou joc ce distribuia lojele şi strapontinele în teatrul societăţii franceze postbelice. Totul se petrecea în funcţie de urmele lăsate de Ocupaţie, deşi toată lumea pretindea contrariul. Eu, străinul proaspăt naturalizat, puteam urmări jocul şi ţine scorul, dar ignoranţa mea în privinţa trecutului recent al cunoscuţilor mei mă menţinea în afara acestui ciudat spectacol.

Această situaţie se repetase adesea pe parcursul primilor ani pe care-i petrecusem în Franţa, iar la începutul anului 1956, problema Algeriei făcea ca izolarea mea să fie şi mai pronunţată. Nu ştiam nimic despre respectiva chestiune şi, chiar dacă aş fi vrut să mă alătur interminabilelor discuţii ale colegilor mei pe marginea subiectului, m-aş fi simţit ca un copil din flori cerându-şi partea lui de moştenire. Nu era de ajuns să stăpâneşti limba ca să participi la dezbaterea în care era implicată întreaga Franţă.

Îi auzeam pe unii spunând că fostelor colonii trebuie să li se redea independenţa, că acesta era sensul Istoriei. Alţii nu voiau „să-şi vâre coada între picioare“ în faţa arabilor şi vorbeau de familii instalate acolo de cinci generaţii, care riscau să-şi piardă casele, proprietăţile. Cei mai optimişti considerau că francezii şi arabii aveau aceleaşi drepturi asupra acelui pământ şi că trebuiau pur şi

simplu să-l împartă şi să înveţe să trăiască împreună. Diferenţele de opinie ale colegilor mei nu păreau să corespundă orientării lor politice, deşi într-o firmă producătoare de şampanie stângiştii erau oricum nişte excepţii. În acele momente m-am simţit mai străin ca niciodată, nu înţelegeam intensitatea acestei dezbateri, iar când mi se cerea părerea nu ştiam cum trebuie să reacţionez.

Abia dacă aveam habar unde se găseşte Algeria şi nu ştiam nimic din istoria colonială. Eram incapabil să înţeleg emoţia compatrioţilor mei. În timpul războiului, nimeni nu făcuse prea mare caz de milioanele de oameni care-şi pierduseră la rândul lor „casele“, dar acum, după zece ani, îmi dădeam seama că lucrurile stăteau altfel. Nimănui, sau aproape nimănui, nu-i păsa ce se întâmplă în spatele Cortinei de Fier. Totuşi, raportul lui Hruşciov, publicat în luna februarie a acelui an şi în care erau denunţate crimele lui Stalin, ar fi putut da naştere la discuţii. Dar numai comuniştii păreau să-i acorde atenţie, în rândul lor se creaseră chiar facţiuni, în ciuda aparentei unităţi – dar eu nu prea aveam de-a face cu comuniştii şi ştiam că, oricum, interesul lor nu coincidea cu al meu. Când Partidul Comunist Francez a câştigat alegerile din 2 ianuarie 1956, m-am întrebat dacă, oferindu-mi o îndepărtată filiaţie franceză şi, astfel, o ţară-gazdă, strămoşii mei alsacieni mă scăpaseră într-adevăr de comunism. De-a lungul acelor luni mă cuprindea adesea o teamă surdă, o anxietate greu de stăpânit. Toţi colegii ştiau că mă născusem în România, dar preferaseră să reţină povestea incredibilă a salvării noastre de către preşedintele De Gaulle şi Robert Schuman şi mai nimic altceva. Devenisem astfel „Alsacianul“, iar asta era de ajuns.

Încă de la cea de-a doua noastră întâlnire, lui Suzanne îi povestisem, la rugămintea ei şi-n felul meu, tot ceea ce nu le putusem spune timp de ani

întregi colegilor de birou. Şi ea fugise de comunism.

Să fi fost oare pentru că trăise evenimente mai dramatice decât cele la care fusesem martor eu? Suzanne avea capacitatea de a se adapta obiceiurilor noii sale patrii, o capacitate care mie îmi lipsea. Sau, mai exact, avea acel dar nu numai de a trece neobservată – la asta mă pricepeam şi eu destul de bine –, ci şi de a se simţi parte integrantă a societăţii.

Suzanne. Nu avusese nici o ezitare în a-şi franţuzi prenumele, Zsuzsanna. Căsătoria noastră i-a permis să facă asta doar bifând o căsuţă, fără alte formalităţi. De acum înainte avea să fie franţuzoaică, iar copiii noştri – nişte cetăţeni model. Aşa că la ce bun să mai păstreze toate *z*-urile acelea inutile?

Cu puţin înainte, în timp ce a IV-a Republică, guvern după guvern, scârţâia din ce în ce mai tare, cu ochii aţintiţi pe malul celălalt al Mediteranei, cea care se numea încă Zsuzsanna începuse să creadă că Imre Nagy ar fi putut schimba viitorul. În familia ei, nimeni nu era membru de partid şi nimeni nu avea încredere în politicieni în general, cu atât mai puţin în cei comunişti, fie ei şi reformatori. Dar în 25 octombrie 1956, Zsuzsanna a luat trenul de la Sopron la Budapesta, împreună cu vărul ei János.

Nu văzuse niciodată capitala şi bulevardele ei largi mărginite de clădiri burgheze, tramvaiele şi cafenelele ei, dar abia dacă le-a băgat în seamă. Entuziasmul lui János a făcut-o să uite de dorinţa de a vizita castelul din Buda sau de a se plimba pe malul Dunării – era mai important să se alăture demonstranţilor. Mişcarea declanşată de Nagy devenea tot mai puternică, iar bucuria cu care un oraş întreg ieşea în fiecare zi în stradă a fascinat-o pe Zsuzsanna. Până şi cele mai aprige dispute din timpul marşurilor sau de la masă cu privire la atitudinea care trebuia adoptată păreau impregnate

de această bucurie. Era oare necesar să se ceară ajutorul Occidentului? Sau era suficient să le ţină piept ruşilor prin aceste manifestaţii zilnice?

După ce coborâseră din tren, Zsuzsanna şi János sunaseră pur şi simplu la uşa unei foste colege de clasă a acestuia, Ilona, care plecase din Sopron ca să-şi încerce norocul la opera din Budapesta. Reuşise să obţină un loc de coristă şi acum locuia într-un mic apartament de două camere în apropiere de Gara de Vest. La drept vorbind, nu părea să-i pese prea mult de János, iar de Zsuzsanna nici atât, dar le-a oferit totuşi canapeaua din sufragerie. Iar pentru vărul Zsuzsannei asta era de ajuns.

Zilele treceau repede. Neumbrite. Zsuzsanna mai mult observa decât participa, în discuţiile de la cafenea sau din timpul manifestaţiilor intervenea doar rareori, dar se simţea aproape lipsită de orice grijă. Era mulţumită că se găsea acolo. În adâncul sufletului ei, nu era prea convinsă că viitorul va fi într-adevăr complet diferit de prezent, dar voia să creadă că măcar nu va fi mai rău decât ce trăise până atunci. Merita să încerci. Nici o clipă nu i-a trecut prin minte că lucrurile s-ar fi putut sfârşi prost.

János, în ce-l priveşte, devenea tot mai radical pe zi ce trecea.

M-am întrebat adesea care din noi s-a temut mai mult. Zsuzsanna, când a început să se tragă asupra manifestanţilor şi tancurile sovietice străbăteau oraşul, sau eu, când ofiţerul neamţ care o ameninţase pe bunica a venit iarăşi la noi.

Suzanne n-a fost răspunsul de care aveam nevoie. Nici măcar n-aş putea spune că trupul ei a fost împlinirea tuturor rugăciunilor mele – nu-mi dădusem seama că aştept ceva sau pe cineva. Războiul mă scosese din singurul joc ale cărui reguli le cunoşteam şi trăiam cu impresia că mi se acordase, ca din nebăgare de seamă, un răgaz. Dar

Suzanne m-a făcut să înţeleg, din câteva cuvinte şi două-trei priviri, că eu, în schimb, eram răspunsul de care avea *ea* nevoie. Iar această descoperire m-a încredinţat că întreaga mea viaţă avea să se schimbe pentru totdeauna, m-a emoţionat până la ameţeală şi, în cele din urmă, m-a făcut să mă îndrăgostesc de Suzanne atât de profund şi de violent, încât nu mi-a trecut nici până acum. *Eram* răspunsul ei, aveam să reclădesc ceea ce tancurile sovietice distruseseră în ea, aveam să trăiesc prin ea şi pentru ea.

Probabil că e inutil să te întrebi dacă există amoruri echilibrate şi dacă oamenii se iubesc din motivele *care trebuie*. Am iubit-o pe Suzanne pentru că m-a crezut salvatorul ei şi chiar am făcut-o fericită ani îndelungaţi, până când moartea a năvălit din nou în viaţa ei. În clipa aceea, a înţeles că nu o puteam apăra de întreaga lume.

Şi totuşi, în anii aceştia, n-am fost stăpânul vieţii ei. Ar fi putut să mă părăsească, să se îndrăgostească de altcineva sau pur şi simplu să sufere în tăcere. Era energică, inteligentă, puternică, ar fi putut alege o altă viaţă decât cea pe care i-o ofeream eu. Dar nu s-a întâmplat nimic din toate acestea: voia să depindă întru totul de mine şi, în ciuda caracterului ei voluntar, era mulţumită cu rolul de soţie supusă. Se abandona complet în braţele mele, apoi a devenit o mamă devotată, fără a uita însă niciodată să fie femeia cu care încercam să recuperez timpul pierdut – sau să fug de cel care trece – în neantul îmbrăţişărilor noastre. Şi numai Dumnezeu ştie cât de importante au fost acestea pentru mine.

V

În închisoare am simţit mai mult ruşine decât frică. Erau închişi răufăcătorii, hoţii, uneori beţivii până se trezeau din beţie, dar eu? Ştiam că războiul schimbase regulile, dar când ofiţerul neamţ mi-a ordonat să-l urmez, îndreptând ţeava puştii spre mine, întâi de toate am simţit povara umilinţei. Nu făcusem nimic. Singura mea greşeală a fost să sar în ajutorul bunicii când omul acesta a vrut să-i ia ultimele provizii. Tentativa mea ridicolă de a mă opune legii celui mai tare ca să salvez câteva cutii de conserve mă demascase: eram un duşman al poporului german, ar fi trebuit să-mi fie ruşine. Acestea au fost cuvintele pe care mi le-a azvârlit în faţă ofiţerul când m-a împins într-una din cele două celule strâmte amenajate la subsolul vechii noastre primării, care fusese transformată provizoriu în cartier general al trupelor germane. Furia care clocotea în mine nu mi-a lăsat timp să mă întreb ce aveau de gând să-mi facă, blestemam duhoarea încăperii şi patul tare de campanie, iar asta m-a împiedicat să-mi fie frică. Abia la ivirea zorilor m-a cuprins spaima că voi muri.

După spaimă, m-a copleşit dorinţa de a-l avea pe Ştefan alături de mine. Închis în celula aceea văruită, cu podea de pământ, nu ştiam dacă trebuie să mă tem de ce avea să urmeze sau doar să am răbdare şi să aştept. Şi nu aveam pe cine să întreb. Ştefan avea răspuns la toate sau cel puţin se prefăcea că are, după cum recunoştea câteodată, cu zâmbetul lui atât de fermecător, încât nici bătrânul domn Szerb nu-l pedepsea pentru năzdrăvăniile pe care le făcea. În orice caz, el ar fi ştiut ce să facă pentru ca timpul să treacă mai repede: ar fi cântat o cantată de Bach, mi-ar fi povestit pentru a zecea oară călătoria lui la Viena sau m-ar fi convins să

facem gimnastică împreună. Dar Ştefan nu era aici, iar orele cenuşii ale dimineţii aceleia se scurgeau fără ca privirea lui să mă liniştească, aşa cum o făcuse de-a lungul ultimelor săptămâni pe care le petrecuserăm împreună la Ciacova. Îmi dau seama că e obscen să vorbeşti astfel de lunile acelea teribile din vara anului 1944: peste tot doar război şi distrugere, soldaţii mureau cu sutele de mii pe frontul de est şi-n alte părţi, evreii dispăruseră de curând din Timişoara şi din întreg Banatul – vecina îmi şoptise la ureche, a doua zi după dispariţia rabinului, că aveam noroc că bunicii mei nu mai erau în viaţă –, iar oamenii se ridicau unii împotriva celorlalţi, cei care cu o zi înainte fuseseră prieteni la cataramă încetau să-şi mai vorbească, şi asta se întâmpla pretutindeni în jurul nostru. Erau lucruri pe care în parte le ştiam, în parte le ghiceam. Şi mai erau şi zvonurile, pe care le ascultam neîncrezători. Nu mai ştiam nimic de ai mei, nu ştiam dacă tata şi fraţii mei mai trăiau sau muriseră, ori poate căzuseră prizonieri, bunica plângea în fiecare zi timp de ore întregi, peste tot numai nenorociri – şi totuşi trupul meu mai păstrează şi azi amintirea acelor momente de libertate, a acelor clipe de încântare. Ultima vară a războiului a fost pentru mine o paranteză minunată.

Aveam cincisprezece ani şi eram conştient de gravitatea situaţiei. Nu eram nici naiv, nici sărac cu duhul. Situaţia mea familială – eram orfan de mamă, singur cu o bunică bătrână – mă obligase să iau multe decizii de adult. Îmi gospodăream banii, făceam rost de provizii, spălam hainele (servitorii plecaseră de mult) şi dereticam prin casă cât de bine mă pricepeam. Dar lipsa de griji a lui Ştefan îmi oferea câte o pauză şi nu refuzam nici una dintre propunerile lui: să urcăm în Culă, vechiul turn de apărare construit de turci la ieşirea din oraş, în care nu era permis accesul din cauza scării şubrede de lemn, să ne scăldăm goi în Timiş, la

mare depărtare de barjele transformate în bazine naturale, unde scăldatul era supravegheat, să plecăm în zori cu bicicletele la vânătoare de iepuri, înarmaţi cu carabina unui bătrân unchi al lui. Sau să petrecem ore în şir jucând şah şi ascultând radioul (bunicii mei erau printre puţinii oameni din Ciacova care aveau un astfel de aparat). Vorbind despre muzică, despre cariera lui de violoncelist. Despre viitorul lui, despre al nostru. El va deveni un muzician celebru, eu o să predau istoria la universitate. La Timişoara, Bucureşti sau, de ce nu, la Budapesta ori Viena. După război, toată lumea va fi a noastră… Ştefan se vedea pe o scenă, îmbrăcat în frac, la Wigmore sau Carnegie Hall, la Pleyel sau la Musikverein, în toate aceste mari săli de concert pe care nu le cunoştea decât după nume. Eu voi avea conferinţe în aceleaşi oraşe, în calitate de mare specialist în istoria migraţiilor. Căci în aceste ore lungi petrecute împreună, în aceste momente când ne sustrăgeam apocalipsei ce sta să vină, mă iluzionam că vom fi inseparabili, neapărat inseparabili, orice s-ar fi întâmplat.

Dar în noaptea aceea de 13 septembrie eram singur, ghemuit în fundul celulei. Nu ştiam dacă Ştefan aflase, dacă bunica anunţase pe cineva despre cele întâmplate sau se ascundea pe undeva prin casă, moartă de spaimă. Când ofiţerul german se întorsese, la două zile după prima lui razie prin conservele noastre, n-am mai stat pe gânduri: trebuia să apăr ultimele noastre provizii, să n-o las pe bunica singură la greu. În câteva secunde, de vitejia mea s-a ales praful: cu mâinile sus, a trebuit să-l urmez pe ofiţerul neamţ până la primărie, care se găsea doar la vreo treizeci de metri distanţă. Oare Ştefan mă văzuse? Se ruşina cu mine? Unde era?

Nu ştiu cât era ceasul când bătrânul secretar sârb al primăriei a intrat la mine în celulă, împins din spate de doi soldaţi germani. Câteva raze de soare răzbăteau prin lucarnă, trebuie să fi fost aproape de

prânz. Mi-a spus în ungureşte: „Hai, băiete, hai. O să-ţi trebuiască mult curaj". L-am întrebat ce vrea să spună cu asta, iar el mi-a răspuns plângând: „Cred că o să vă omoare pe toţi, pe toţi…"

Eram patru tineri, vinovaţi de a ne fi *opus* armatei germane. Chiar dacă pentru mine acest cuvânt nu însemna nimic, iată-mă acolo, în picioare, cu faţa la zid, sub arcadele din piaţă. Pe ceilalţi trei îi cunoşteam numai din vedere, erau puţin mai mari decât mine şi adesea, la piscină sau la patinoar, mă trataseră ca pe-un mucos, dar acum vârsta nu mai avea nici o importanţă. Ba tocmai cel mai mare dintre noi era cel care nu se putea controla şi repeta întruna: „Doar n-o să tragă pur şi simplu în noi".

Blindatele nemţeşti au părăsit oraşul pe 20 septembrie, în primele ore ale unei zile frumoase şi calde. De trei zile tot auzeam bubuitul artileriei ruse la numai câţiva kilometri de Ciacova, înspre est. Mai ştiam şi că gara din Timişoara era ţinta bombardamentelor, era uşor să urmăreşti avioanele care străbăteau cerul deasupra capetelor noastre. Plasa se strângea inexorabil, dar nimeni din oraş nu părea să se bucure de sfârşitul iminent al războiului. De o lună, de când armata română capitulase, paşapoartele noastre româneşti nu mai aveau nici o valoare. Redeveniserăm unguri, sârbi sau şvabi, iar numele noastre de familie ne încadrau automat într-una din aceste categorii.

Ştefan repeta întruna: „O să plecăm împreună. Împreună".

„Nu vreau să plec. Nu pot s-o las pe bunica. Şi n-am făcut nimic rău, nu văd de ce ar trebui să fug. De ce s-o şterg aşa, ca un hoţ?"

„Doar n-ai de gând să mă laşi să plec singur. Ştii bine că n-avem de ales."

Cum să-i răspund lui Ştefan, să-i explic că nu voiam să mă alătur nici unei tabere? Pentru el, totul era simplu ca bună ziua. Singurul lui regret era că nu-şi poate lua violoncelul.

Cu câteva zile înainte, poate că îmi salvase viaţa, convingându-l pe ofiţerul german că era vorba de o neînţelegere, că, asemenea lui, eram un adevărat patriot german. Nu înţelesesem ce se întâmplă, voiam doar s-o apăr pe bunica, întrucât ea îşi pierduse capul de spaimă – şi se dovedise atât de elocvent, încât mascarada aceea de execuţie n-a mai avut loc. Probabil că ofiţerul plin de zel nici nu avusese vreodată intenţia să ne împuşte – cert este că gesturile şi cuvintele ameninţătoare au încetat după discuţia cu Ştefan. Bunica mă strângea în braţe, tremurând. Dar n-a reuşit să-mi şteargă din memorie imaginea puştii aţintite asupra mea.

VI

Insurecţia maghiară nu reuşise să repete miracolul victoriei lui David asupra lui Goliat. Iar ochii lumii erau îndreptaţi în altă parte, căci criza Canalului Suez părea să ameninţe echilibrul mondial în chip mult mai serios decât fisurile din blocul comunist. Ar fi nedrept să spun că acestora nu li se acorda deloc atenţie, dar titlurile cu litere mari din ziare erau consacrate „Victoriei israeliene în Sinai“. Şi, cu litere mai mici, scria că „Tancurile sovietice au înconjurat capitala Ungariei“, dar numărul acesta vechi din *France-Soir*, datând din noiembrie 1956, peste care am dat acum câţiva ani într-o expoziţie dedicată revoluţiei mi-a adus aminte că eu însumi eram absorbit de neverosimila înfrângere a Egiptului. Oare istoria ar fi arătat altfel dacă aceste două crize n-ar fi coincis, Occidentul ar fi avut oare curajul să-i sfideze pe ruşi acolo, pe malul Dunării? Probabil că nu. Dar poate că drama în mijlocul căreia se zbătea cea care peste câteva luni avea să-mi devină soţie m-ar fi impresionat mai mult.

Într-o seară de la începutul lui noiembrie se întorsese acasă singură. János se pierduse în mulţime. Abia a doua zi a înţeles Suzanne că lucrurile erau pe cale să ia o altă întorsătură şi că entuziasmul inocent al primelor manifestaţii cedase locul unei confruntări armate. Tancurile sovietice se întorseseră în oraş, iar de data aceasta ofiţerii ruşi nu vor mai fraterniza cu demonstranţii. Cu cincisprezece zile în urmă, când statuia lui Stalin abia ce fusese dărâmată de cei mai aventuroşi dintre cei două sute de mii de manifestanţi, numirea lui Nagy provocase un val de speranţă. János repeta întruna: „O să vezi, o să vezi, n-o să ne mai poată opri, de data asta totul se

va schimba". Suzanne ştia că pe 28 şi 29 octombrie avuseseră loc adevărate bătălii, dar pe 30, când s-a răspândit în oraş vestea că tancurile sovietice s-au retras, şi-a închipuit că se va întoarce în curând la Sopron ca să povestească nu confruntări sângeroase, ci clipa aceea de fericire pură pe care nu voia s-o uite niciodată, când un ofiţer ungur coborâse dintr-un car blindat cu un drapel alb în mână, strigând că este de partea lor… Suzanne prinsese curaj şi, fără să stea prea mult pe gânduri, se aruncase în braţele lui, în aplauzele mulţimii. Mi-a povestit asta cu titlu de mărturisire, după prima noastră noapte împreună: nu eram primul bărbat pe care-l săruta.

Seitenstetten era un mic orăşel de provincie în apropiere de Salzburg, unde valul de refugiaţi din Est nu prea stârnea bucurie. Eram murdari, fără de nici unele, şi prin urmare corespundeam întru totul părerii pe care, cu nici treizeci de ani în urmă, mulţi austrieci o aveau despre acei supuşi ai Maiestăţii Sale care trăiau la marginile Imperiului. Fastul monarhiei bicefale dispăruse, Austria devenise un pitic în această Europă sfâşiată, era vinovată, de două ori înfrântă şi umilită, dar în primăvara lui 1945, pe lângă propriile răni care trebuiau îngrijite, era nevoită să facă faţă şi acestor convoaie nesfârşite ce se scurgeau dinspre est. Numai din Banat eram mai mult de cincizeci de mii. Dar, în ciuda tuturor impedimentelor, eram totuşi primiţi, iar eu mi-am continuat studiile într-un orfelinat din Seitenstetten, după ce m-am vindecat de tifos. Acolo am aflat despre iniţiativa lui Jean Lamesfeld şi a comitetului său de francezi din Banat. Acesta din urmă reuşise să atragă simpatia lui De Gaulle şi a guvernului acestuia faţă de soarta celor câtorva mii de bănăţeni de origine franceză şi să obţină aducerea în Franţa a zece mii de voluntari care reuşiseră să-şi traseze filiaţia până într-un sat din Alsacia sau Lorena. Multe

familii voiau să rămână unite şi mi s-a propus să mă alătur uneia dintre ele, care se oferise să plece în sudul Franţei, în cadrul unui proiect de reconstrucţie şi repopulare a unui sat abandonat de lângă Carpentras, pe nume Roque-sur-Pernes. Ezitam să accept, mi-aş fi dorit mai degrabă să ajung în capitală decât să mă pomenesc, împreună cu un substitut de familie, într-un cătun meridional. Pe lista internatelor Crucii Roşii, cel mai apropiat de Paris era acela de la Châlons-sur-Marne. Aşa am ajuns eu în Champagne. Nici un alt bănăţean n-a optat pentru această soluţie. Dar asta nu m-a întristat.

Colinele din Champagne au impresionat-o pe Suzanne. Aveam în comun faptul că eram amândoi oameni ai câmpiei şi cel mai neînsemnat deluşor ne aducea aminte că peisajele copilăriei noastre se reduceau la o linie la orizont. Dar, fireşte, în Reims nu era nici o pantă pe care Suzanne s-o fi putut urca în timpul plimbărilor ei pe jos. Se plimba singură cât timp eu eram la birou şi, chiar dacă oraşul i se părea cam rece, o încânta bogăţia vitrinelor – dar se mulţumea să le măsoare cu o privire fascinată, fără să îndrăznească niciodată să intre altundeva decât la băcănie. În fiecare sâmbătă făceam câte o ieşire cu maşina în afara oraşului. La început am explorat doar împrejurimile, parcul natural Montagne de Reims, malurile Marnei, apoi Suzanne a vrut să mergem tot mai departe, iar din când în când rămâneam peste noapte în câte un mic hotel din Troyes, Châlonssur-Marne sau chiar Sainte-Ménehould. Lui Suzanne îi plăceau pădurile, mai ales cea din Argonne, şi îi mai plăcea să facă rămăşaguri cu privire la ce urma să descoperim în vârful unei pante sau la ieşirea dintr-o curbă: un lac, un câmp, un cimitir, un luminiş? Îmi spunea: „Dacă ne-am fi cunoscut la mine acasă, lângă Sopron, n-am fi putut să ne jucăm aşa. Acolo bisericile se văd de la kilometri

distanţă. Şi în afară de biserici n-ai ce vedea". Îi atrăgeam atenţia că ar fi fost imposibil să ne cunoaştem *acolo*, dar recunoşteam că sunt fericit că am schimbat liniile drepte ale Banatului pentru aceste drumuri sinuoase şi bogate în surprize. Amândoi ştiam că asta era doar pe jumătate adevărat: nici unuia nu i-ar fi trecut prin minte să se extazieze la simpla vedere a unei coline, nici unul nu ştia măcar că existau peisaje precum podgoriile din Champagne cuibărite între dealuri. Am fi învăţat să ne construim un viitor având drept unică perspectivă linia dreaptă de la orizont – dar dacă lui Suzanne îi trecea cumva prin minte una ca asta, aşa cum îmi trecea mie, nu mi-a spus niciodată. Părea să ţină departe de ea orice gând întunecat, orice amintire dureroasă. Nu lăsa să se vadă decât bucuria de a fi acolo, mergând cu maşina împreună cu mine, iar mâna pe care mi-o ţinea pe coapsă îmi amintea că şi trupurile noastre simţeau aceeaşi bucurie.

Ştiu că memoria corpului meu va păstra amintirea acestor prime luni ale vieţii noastre conjugale până la ultima suflare, poate chiar mai mult. Mândria de a o face fericită pe Suzanne, de a putea să-i ofer viitorul pe care-l merita îmi umplea zilele. Căsătoria noastră a fost o simplă formalitate. Suzanne a rugat o fată care nu-i era propriu-zis prietenă, dar ajunsese la Paris în acelaşi transport al Crucii Roşii, să-i fie martoră. Un coleg de birou a făcut acelaşi lucru pentru mine. La ora unsprezece a avut loc o ceremonie civilă la primăria arondismentului 17, unde locuia Suzanne de când venise în Franţa, urmată de o masă la un restaurant din cartier. Apoi un taxi spre Gara de Est, trenul spre Reims, două valijoare, mulţumirile adresate colegului meu – şi o nerăbdare greu de stăpânit. Era spre sfârşitul după-amiezii, lumina timidă a înserării i-a permis lui Suzanne să facă un tur al casei căreia îi devenise stăpână înainte de a se opri în dormitor, fără să-şi fi scos măcar

paltonul. Deşi îl sărutase deja pe ofiţerul acela arătos pe străzile Budapestei, orele care urmau aveau să ne ducă, ştia asta, mai departe decât un sărut cast. În minte mi-a răsunat o expresie care a dispărut probabil din dicţionare: datoria conjugală. Venise timpul. De săptămâni întregi, corpul meu anticipa momentul acesta. Iar acum Suzanne se afla în faţa mea, fără să facă nici o mişcare, fără să spună nici un cuvânt. În clipa următoare ne-am hotărât că cina putea să aştepte şi că ar fi mai bine să tragem obloanele. În năuceala mea, mă gândeam: Voi fi pentru ea ţara aceasta în care curge lapte şi miere…

Mi-am dat imediat seama că se încheiase o călătorie. Trupul lui Suzanne, prezenţa ei alături de mine – de-acum înainte, viaţa mea va avea o unică destinaţie. Ca să fiu pe de-a-ntregul fericit, nu mai lipsea decât prietenul cu care să împart această cezură, clipa care ne desparte existenţa în două părţi distincte. Ştefan. I-aş fi vorbit de un punct de orgă – îmi plăcea să-l impresionez cu metafore muzicale care să facă uitată lipsa mea de ureche –, i-aş fi explicat că expunerea temelor luase sfârşit. I-aş fi spus că mă simt ca un muzician sigur de propriile sale mijloace de expresie, că Suzanne va fi partitura mea şi că acest concert nu se va termina nicicând. Aş fi devenit liric, aş fi inventat cuvinte ca să-l fac să înţeleagă că am învăţat în sfârşit să cânt datorită lui Suzanne şi că nimic nu va pune capăt duetului nostru, că eram nebun după ea şi ea după mine. Dar nu aveam cu cine vorbi. Oare fericirea noastră are nevoie de o umbră în tablou, care să-i scoată în evidenţă strălucirea? Ştefan era vălul acela aruncat asupra conştiinţei mele, absenţa care-mi ascuţea perspectiva asupra prezentului.

Unde era?

E ciudat gândul că Suzanne a rămas probabil însărcinată încă din prima noapte, sau mai exact din acea primă după-amiază în spatele obloanelor trase, în micul apartament din Reims. Acestea sunt

lucruri pe care nu le spui copiilor. Ce fel de pudoare ne împiedică să-i povestim fiului sau fiicei că au fost concepuţi astfel, într-o fericită uimire? Primul nostru copil ne-a părăsit fără veste, n-am apucat să-i mărturisesc ceea ce un tată nu-i spune fiicei sale. Iar acum această mărturisire pe care mi-ar fi plăcut să i-o şoptesc la ureche face parte din acele *posibilităţi* niciodată realizate, din acele *poate*, *de ce nu*, *o să vedem mai târziu* şi *mai e timp* care ne umplu zilele şi devin durerea noastră cea mai adâncă atunci când viaţa se stinge.

Încântarea mea nu se mărginea la satisfacţia fizică. După câteva săptămâni de viaţă în comun, descoperirea reciprocă a trupurilor ocupa încă, desigur, o parte considerabilă din timpul petrecut împreună, dar îmi dădeam seama şi că Suzanne era fericită, *pur şi simplu* fericită să fie cu mine. Seara la cină, în maşină atunci când mergeam în excursii sau la cinema, în duminicile ploioase. Traiul pe care i-l ofeream nu era nici pe departe luxos, dar era limpede că nu trebuia să-mi fac griji pentru asta: soţia mea era pe deplin fericită cu viaţa pe care o ducea. Mă temeam ca rutina cotidiană să nu i se pară plictisitoare, dar ea strălucea. Zilele ei erau alcătuite dintr-o simplă succesiune de cumpărături, dereticat şi călcat, culminând cu pregătirea cinei. Dar asta nu conta: seara, când mă întâmpina în prag, părea fericită. În Ungaria lucrase ca bucătăreasă într-o cooperativă, căci regimul nu-i îngăduise să facă studii superioare. Mi-a mărturisit acest regret în puţine cuvinte şi surâzând: „Aşa stăteau lucrurile“.

Eram la fel ca majoritatea cuplurilor din anii ’50. Desigur, unii dintre colegii mei erau căsătoriţi cu învăţătoare sau secretare, dar cele mai multe femei din cercul nostru de cunoştinţe nu lucrau. Faptul că Suzanne alesese să joace rolul de soţie devotată şi gospodină ireproşabilă nu mă şoca deloc. Uimirea mea – care nu m-a părăsit toţi anii aceştia – venea mai degrabă din aceea că un astfel

de joc o făcea atât de fericită. Iar mulţumirea ei mă umplea de bucurie, îmi dădea un sentiment de mândrie şi îmi sporea atracţia pentru ea. Era o nimica toată, dar acoperea tot orizontul. O viaţă măruntă în schimbul unei fericiri imense.

VII

Nu după multă vreme am încetat să ne mai vorbim. În tăcerea aceasta nu era nimic ostil, ba mai mult, nici urmă de răceală. În ceea ce priveşte viaţa de toate zilele, comunicam normal, Suzanne chiar investea multă energie în organizarea traiului cotidian. Mă întreb dacă nu cumva asta era pentru ea o chestiune de orgoliu: să fie o mamă perfectă pentru cei doi copii *care îi mai rămăseseră*. Dar de acum privirea ei ne evita, şi pe copii, şi pe mine. Cred că mi-ar fi fost de ajuns ca ochii ei să se oprească asupra mea ca s-o fac să înţeleagă cât de greu îmi era să mă trezesc dimineaţa, să concep, zi după zi, viaţa fără fiica noastră cea mare. Dar n-am avut niciodată parte de privirea aceasta, de un cuvânt, de o frază, de un suspin. Nimic.

Presupuneam că Suzanne avea nevoie să-şi umple zilele cu aceste sarcini banale. Cele şaptezeci şi două de ore dintre accident şi înmormântare mă învăţaseră cât de binefăcătoare pot fi obligaţiile administrative şi practice. Declararea decesului la primărie, cumpărarea unui loc de veci, alegerea agenţiei de pompe funebre, a florilor, anunţarea liceului, toate acestea mi-au permis să nu mă complac în starea de năuceală pe care mi-o provocau nopţile acelea fără somn. Sau să nu cad pradă prea des crizelor de plâns pe care nimic nu le putea opri. Nimic în afară de Suzanne, care mi-a spus: „Trebuie să te controlezi". În ciuda mâinii pe care mi-a pus-o pe antebraţ – un gest tandru în vremuri normale –, aceste cuvinte au sunat ca un reproş. A repetat: „Trebuie să te controlezi".

Două condamnări la tăcere. Câte una pentru fiecare copil al cărui tată *încă* mai eram.

Zilele săptămânii dobândiseră o semnificaţie nouă şi imuabilă în calendarul meu. Soneria apăsată de un poliţist *marţi*, trei lopeţi de pământ *vineri*, iar *luni*, la telefon, acel: „Bună ziua, domnule Weber, ce mai faceţi? Aţi avut un weekend plăcut?“. O frază insignifiantă, aproape o formulă de politeţe, lăsată fără răspuns mult timp, prea mult timp. O secundă, poate două, asta nu înseamnă nimic atunci când încerci să te aduni, dar este un interval prea lung într-o conversaţie telefonică cu principalul exportator. Care nu ştie ce s-a întâmplat. Care crede că ţi-ai luat trei zile libere sau nici măcar nu şi-a dat seama că lipseşti, pentru că despre afacerile în desfăşurare discutaţi de obicei la începutul săptămânii. „Da, da, foarte plăcut. Minunat, chiar. Vineri după-amiază am îngropat-o pe fiica mea cea mare, iar sâmbătă şi duminică abia am avut timp să-i strângem lucrurile şi să ne odihnim puţin.“

N-am spus nimic din toate astea, dar cele două-trei secunde de tăcere mi-au lăsat în amintire o cicatrice care nu vrea să se şteargă. Ele însemnau „revenirea la normal“, iar rana aceasta era mai adâncă decât cele două care o precedaseră – cea de marţi şi cea de vineri – sau, de fapt, mai urâtă. Trebuia să acţionez, să vând şampanie peste tot în lume, să am conversaţii banale cu oameni obişnuiţi. Pe scurt, să-mi reiau viaţa dinainte. Asta însemna de-acum *lunea* pentru mine.

Mi-am spus: „Controlează-te“.

„Fiica dumneavoastră este la morgă. Trebuie să veniţi cu noi pentru o identificare oficială.“

Poliţistul mi-a spus asta cu blândeţe, cu un zâmbet trist pe buze. A repetat „Fiica dumneavoastră este acum la morgă“ şi eu am dat din cap, gest pe care probabil că l-a interpretat ca pe o încuviinţare, dar dintre toate frazele rostite din momentul în care a sunat soneria, întrerupându-mă de la nu mai ştiu ce (şi totuşi am

încercat să-mi aduc aminte ce făceam, ce puteam face în chiar momentul acela), pe asta am înţeles-o cel mai puţin.

„Oare ce-o fi făcând la morgă?" Propoziţia aceasta mi-a răsărit în minte, odată cu dorinţa de a-i răspunde: „Ba nu, doar ştiţi bine că s-a dus la Bayel, la ziua unei prietene". Poliţistul acela, despre care nu cunosc alte amănunte în afara zâmbetului său trist, pronunţase cu toate acestea cuvintele în ordinea cuvenită, pentru a mă pregăti pentru cel din urmă: morgă. După ce se asigurase că eram într-adevăr tatăl lui Marianne, mi-a întins cartela ei de cantină, spunându-mi: „Îmi pare rău. Fiica dumneavoastră a avut un accident. Un accident foarte grav. Mă tem că am veşti extrem de proaste, îmi pare nespus de rău".

Există oare un curs pentru poliţiştii şi jandarmii desemnaţi să dea aceste *veşti extrem de proaste* părinţilor, fraţilor şi surorilor? Li se distribuie oare un manual cu sfaturi despre cum să-şi alcătuiască frazele, despre maniera cea mai potrivită de a conduce discuţia spre punctul imposibilei întoarceri: „Fiica dumneavoastră este la morgă"?

În timpul acestor nopţi, pradă prostraţiei, toate gândurile mele se concentrau în jurul ideii că *asta* nu poate fi adevărat, o idee care, mărturisesc, revenea mereu, ca o obsesie absurdă. Dacă nu ni se spusese nici o clipă „Fiica dumneavoastră e moartă", trebuie să fi fost din cauză că de fapt nu era!

Cu aproape două mii de kilometri mai departe spre est şi cu patruzeci de ani mai devreme nimănui nu-i trecuse prin minte să mă menajeze, nimeni nu dispunea de o strategie potrivită pentru a-i spune unui băieţel de zece ani că mama lui a murit. Vocea bunicii era fermă: „Băiete, mama ta a murit azi-dimineaţă".

Mi-era imposibil fie şi să gândesc cu mintea mea ceea ce bunica rostea cu o voce tare şi sigură:

fiica ei murise, fusese multă vreme bolnavă, iar toate acestea puteau fi spuse în patru sau cinci cuvinte. Oare moartea să-i fi devenit ceva atât de familiar de când i se prăpădise bărbatul în timpul Marelui Război? Sau o anticipase pe a mamei în asemenea măsură încât evenimentul real nu mai cântărea nimic?

Nu-mi aduc aminte s-o fi iubit pe mama, nu regăsesc amintirea acestui sentiment. Totuşi trebuie s-o fi iubit, ba chiar s-o fi admirat. Numai că teama de a o pierde şi, mai rău de-atât, de a-i face rău au alungat dragostea. Mă temeam atât de mult *pentru* ea, încât am sfârşit prin a mă teme *de* ea. Întinsă în pat în camera din capătul coridorului, atât de sensibilă la zgomot, atât de fragilă. Şi dacă din cauza mea se simţea aşa?

Se stinsese încet, dar înţelegeam că fraza aceasta mă transforma în altcineva. Devenisem „orfan de mamă". Asta am priceput, dar nu ştiam ce se aştepta de la mine. Să mă comport cu demnitate, probabil. Tata îi cooptase pe fraţii mei, pe care acest eveniment îi metamorfozase definitiv în adulţi, în organizarea înmormântării şi în miile de detalii care trebuiau puse la punct în mare grabă. Până şi eu făceam treburi mărunte: din pricina căldurii timpurii, tata m-a trimis după gheaţă. Cu ajutorul unui băiat de la prăvălie, a trebuit să sparg cu un ciocan imensul bloc de gheaţă în cuburi mici, pe care să le pun în două căzi mari de zinc. Béla, ucenicul, era cel mai nostim dintre cei trei băieţi de prăvălie ai tatei şi-mi plăcea mult să stau cu el. Dar în ziua aceea nici măcar Béla nu îndrăznea să facă vreo glumă de-a lui. Pentru că gheaţa trebuia pusă sub sicriul mamei, iar mama fusese stăpâna lui. Ce-i drept, era mai mult absentă, uneori întinsă în pat în camera din capătul coridorului, alteori la tratament, undeva în Serbia sau Boemia, dar chiar dacă nu-i dăduse nici un ordin de mult timp, la prăvălie rămânea în continuare stăpâna. Chiar şi moartă… Aşa încât ne

îndeplineam sarcina cu respect şi în tăcere. Ritualul vizitatorilor veniţi să ne prezinte condoleanţe putea începe. Aproape toţi mă mângâiau pe cap şi-mi spuneau: „Curaj, băiete“.

A doua zi, Ştefan a întrerupt această litanie interminabilă. Am cerut voie să mă duc cu el şi, chiar dacă bunica părea să nu fie de acord cu această încălcare a bunelor maniere şi a viziunii ei despre felul în care ar fi trebuit să se comporte o familie în doliu, mi s-a îngăduit să-mi părăsesc locul de pe canapeaua din salon. Ne-am luat bicicletele şi am trecut pe la unchiul lui Ştefan, unde prietenul meu şi-a pus violoncelul în spinare. L-am întrebat dacă putea să pedaleze aşa şi m-a liniştit. Mi-a spus doar „Vino după mine“ şi am ieşit din oraş, îndreptându-ne spre râu.

A trebuit să mergem mai departe decât ne propuseserăm, Ştefan voia să găsească un loc unde să nu fie oameni care să se scalde sau să se plimbe. Când a desfăcut husa violoncelului, s-a uitat la mine şi mi-a zis „Îmi pare rău“, apoi a început să cânte. Şi a cântat mult timp.

Când am văzut-o pe Suzanne reluându-şi treburile obişnuite cu minuţiozitatea ei caracteristică – scoţând din dulap hainele potrivite pentru bărbat şi copii, după ce în ajun ascultase la radio buletinul meteo, pregătind genţile şi ghiozdanele, verificând la plecare să nu ne lipsească nimic, nici batista, nici pacheţelul –, imaginea bunicii mi-a revenit din nou în minte. Dacă acesta era, pur şi simplu, rolul pe care Istoria şi bărbaţii îl rezervaseră femeilor? Să se asigure că viaţa merge mai departe, că orfanii se întorc la şcoală, iar văduvii la birou?

Tata a revenit la magazin la o săptămână după moartea soţiei lui, fără să ştie că peste câteva luni invadarea Poloniei de către Hitler avea să pună definitiv capăt încercării lui de a se reîntoarce la o viaţă *normală*. Pe mine nici un război nu m-a salvat de la traiul de zi cu zi, această maşină

infernală de măcinat durerea. Uneori, durerea şi suferinţa sunt tot ceea ce e mai frumos în oameni. Îi port pică lui Suzanne că m-a lipsit de asta.

Suzanne n-a mai cântat niciodată de faţă cu mine. Avea o voce limpede şi, fără să fi studiat muzica, fredona cu o intensitate şi o justeţe care m-au emoţionat mereu. În primele noastre luni de viaţă conjugală în micul apartament din Reims, cel mai mult îmi plăcea s-o aud cântând în camera de alături, în bucătărie sau în baie. Mai întâi cântece populare ungureşti, apoi, foarte curând, şansonete franţuzeşti auzite la radio sau arii din modesta mea colecţie de discuri, mai ales Brahms şi Schubert. Înclinaţia ei pentru muzică era incontestabilă, căci reţinea imediat orice melodie şi reuşea s-o cânte chiar dacă n-o auzise decât o dată sau de două ori.

Trupul meu nu mai seamănă cu cel de atunci, dar gândul la clipele când vocea lui Suzanne mă mângâia cu şi mai multă pricepere decât mâinile ei îmi trezeşte un şuvoi de amintiri. Nu ştiu dacă Suzanne îşi dă seama că obsesia mea de-a asculta aceleaşi discuri iarăşi şi iarăşi are legătură cu nevoia de a regăsi senzaţia pe care mi-o provoca vocea ei şi pe care încerc s-o înlocuiesc cu modulaţiile oboiului sau ale violoncelului. Iar ascultatul repetat al anumitor discuri este, de asemenea, expresia unui alt regret: acela de a nu fi în stare să mă pierd în practica unui instrument. Să repeţi aceleaşi solfegii, să cânţi la nesfârşit aceleaşi piese – îl văzusem pe Ştefan făcând asta şi observasem că îl ajuta să uite complet de sine. Dar această cale mi se închisese, cornul meu englez fusese abandonat la Ciacova cu mult timp în urmă şi imposibilitatea de a evada din realitate cântând la un instrument mă apăsa. Îmi rămâneau doar discurile.

Uitarea este o tovarăşă ciudată pe drumul vieţii noastre. Uneori timpul refuză să ne-o ofere şi nu-i îngăduie memoriei nici o clipă de răgaz.

Împotmoliţi în suferinţa noastră, înaintăm cu greu, parcă încremeniţi într-o clipă cât o veşnicie. Dar alteori, când ne-am dori cu orice preţ să păstrăm în străfundul minţii noastre o imagine, un parfum, o vorbă, atunci uitarea ni le răpeşte pe nesimţite. Există comori pe care le pierdem astfel pentru totdeauna şi greşim atunci când ne grăbim să spunem: „N-o să uit niciodată“. Cine ştie?

Aproape că nu mai pot să aud timbrul vocii lui Marianne, degetele mele nu-şi mai amintesc moliciunea pielii ei şi mi-ar fi cu neputinţă să schiţez micul surâs timid care îi înflorea adeseori pe buze. Mă agăţ de momentele fugare pe care memoria mi le restituie, dar trebuie să recunosc că acestea devin din ce în ce mai rare. Durerea, însă, a rămas aceeaşi: până şi cel mai mic amănunt al acelei săptămâni mi s-a întipărit pentru totdeauna nu în minte, ci în trup.

La câteva luni după revenirea la *viaţa normală*, un coleg de birou mi-a propus să-l însoţesc la un antrenament de box, sport pe care îl practica încă din adolescenţă. A încercat să mă convingă că mi-ar face bine să depun efort, că la duş, după două ore de antrenament, o să mă doară toţi muşchii, dar o să mă simt mai bine ca oricând. L-am refuzat politicos. Nu m-am simţit niciodată bine în corpul meu prea plin, n-am reuşit niciodată să practic vreun sport în afara patinajului la Timişoara, cu Ştefan. Nu mai credeam în posibilitatea ca transpirând şi extenuându-mă să ajung într-o zi să fiu *ca nou*.

VIII

Ştefan a continuat să exerseze până în ajunul plecării. Auzeam sunetele violoncelului cu mult înainte de-a ajunge la casa unchiului şi a bunicilor lui, în capătul străzii sârbeşti, şi încetineam pasul. Vara nu părăsise încă Banatul şi el exersa cu ferestrele deschise. Nimeni în afară de mine nu-i dădea atenţie: locuitorii orăşelului Ciacova aveau alte griji. Dacă să plece sau să rămână. Să renunţe la orice speranţă care îi lega de locul acesta sau să aştepte întoarcerea unui soţ, a unui fiu, a unui frate. Să-şi salveze viaţa sau să-şi afirme apartenenţa la un anumit teritoriu. Acestea erau noile linii de-a lungul cărora se despărţea în facţiuni o comunitate alcătuită din oameni care ştiau cu toţii de unde veniseră strămoşii lor, chiar dacă, trasate pe o hartă, drumurile străbătute de aceştia nu porneau niciodată într-o singură direcţie. Cât despre întrebarea cărui *popor* îi aparţineam, studiul aprofundat al registrelor de stare civilă n-ar fi oferit un răspuns concludent – căci în rândul şvabilor, al alsacienilor, al ungurilor şi, bineînţeles, al românilor căsătoriile mixte complicaseră până la confuzie problema descendenţei. Lui Ştefan nu-i plăcea să mă audă vorbind despre aşa ceva. Să mă audă spunându-i, în după-amiaza aceea de septembrie, că familia Weber provenea din Strasbourg, nu din Germania, şi că bunicii mei din partea mamei erau unguri. Ştia şi ce se şoptea uneori la Ciacova despre aceşti bunici Cziporisz, a căror adevărată origine ar fi ieşit la iveală de îndată ce te-ai fi întors puţin mai mult în timp, cu numai o generaţie înaintea lor. În ce-l priveşte pe el, una dintre bunicile sale era sârboaică. I-am amintit de asta, tachinându-l pe tema celui de-al doilea prenume pe care îl purta, Dositei – în fond,

făcusem destul haz de el la începutul fiecărui an şcolar, când profesorul citea din catalog numele şi prenumele noastre complete. Fusese botezat astfel în cinstea neobositului călător, ministru şi teolog Dositei Obradovici, singura persoană de renume originară din Ciacova, care se născuse aici la mijlocul secolului al XVIII-lea şi era rudă cu bunica lui Ştefan. Probabil că Obradovici fusese martor la venirea primului val de colonişti din Vest – austriecii, bavarezii şi alsacienii cunoscuţi sub numele de şvabi. Apoi plecase şi el să străbată lumea, sau aproape: fusese la Muntele Athos, în Rusia, la Londra şi Paris, după care devenise lingvist şi în cele din urmă ministru la Belgrad.

Dar Ştefan nu dădea doi bani pe descendenţa lui, susţinea că puţin îi pasă că se trage din cel considerat îndeobşte părintele literaturii sârbe. Cu violoncelul strâns în continuare între coapse, mi-a spus că voia „să se întoarcă în Germania“. Nu ştiam ce să-i răspund, dar i-am fost recunoscător că măcar n-a repetat acel „Vreau să mă întorc în Reich“ care mă năucise cu câteva zile în urmă. Ideea *întoarcerii* se răspândise în toată regiunea încă de la începutul războiului, de la acordul semnat în august 1940 la Viena, ce prevedea un regim special pentru minoritatea de limbă germană din România. Mai mult, acordul încheiat între Wehrmacht şi guvernul român permisese înrolarea în armata hitleristă a mai bine de cincizeci de mii de oameni, în virtutea apartenenţei lor la marele popor german. Şi, dacă cei care se împotriviseră fuseseră supuşi unor presiuni considerabile, mulţi alţii se repeziseră s-o apuce pe acest drum, de parcă ar fi fost calea cea mai sigură spre mântuire. Câţi dintre ei înţeleseseră că Führerul avea pur şi simplu nevoie de carne de tun pentru a prelungi un război deja pierdut, pentru a câştiga timp? Având drept unică sursă de informaţie micul nostru aparat de radio din bachelită, nu *ştiam* mare lucru despre situaţia reală – ştiam doar că tatăl meu făcuse o

altă alegere. La sfârşitul lui 1943, în timpul ultimei sale permisii, nu-mi explicase propriu-zis motivele deciziei sale de a rămâne în rândurile armatei române, dar auzisem fără să vreau câte ceva din discuţiile pe care le avusese cu bunica. Iar asta fusese de ajuns pentru a-mi întipări în minte imaginea unui om îndurerat, dar hotărât, care afirma sus şi tare că fusese obligat să aleagă între dracul şi frate-său şi că oricum nimeni nu avea să scape nevătămat din acest război. Înainte de a se întoarce pe front, mi-a spus: „Nu uita niciodată cine eşti. Şi nu te lăsa păcălit de palavrele lor". Tatăl lui Ştefan, pe de altă parte, era dintre aceia care fuseseră convinşi şi acţionaseră pe baza unor promisiuni în care tatăl meu nu credea, dar eu nu voiam să trăiesc o astfel de ruptură. Aveam nevoie de singurul meu prieten şi am făcut o ultimă încercare de a nu fi nevoit să aleg o altă tabără decât a lui: „Şi cu violoncelul tău cum rămâne?". Ştefan mi-a răspuns doar cu o privire tristă.

Aş vrea să pot spune că îmi reproşez această plecare, dar aş minţi. Pentru cei care au rămas, oroarea a început înainte chiar ca războiul să se sfârşească. Încă din ianuarie 1945, Banatul era controlat de armata sovietică şi, după numai câteva săptămâni, primele trenuri pline cu şvabi au pornit spre Est. Nu încerc să rescriu istoria: mulţi, prea mulţi bănăţeni participaseră la atrocităţile comise de Wehrmacht sau, şi mai rău, de trupele SS, adeseori fără a fi fost siliţi s-o facă. Cei câţiva partizani ucişi de nazişti la Hatzfeld, lângă Timişoara, nu cântăreau cine ştie cât în comparaţie cu ei. Răzbunarea ruşilor se înscria în ordinea firească a lucrurilor, chiar dacă în momentul respectiv această ordine firească era una totalitară, manifestată prin exproprieri şi lagăre de muncă în Siberia.

Fără să ştiu ce-i aştepta pe cei care se credeau „la ei acasă" pe această bucată de pământ

mărginită de ruinele unor mari imperii şi care îşi imaginau că se vor obişnui să trăiască şi cu ruşii – căci, la urma urmei, nu era prima oară când se schimba stăpânirea, de-a lungul timpului fuseseră supuşii austriecilor, ai ungurilor, ai românilor –, fără să am nici cea mai vagă idee despre ceea ce ni se pregătea, mi s-a făcut pur şi simplu teamă. Când se referea la intimidările nemţilor, tata nu folosea niciodată cuvântul „propagandă“, ci „palavre“; mă gândeam mereu la asta, dar tata era departe şi nu mai dădea nici un semn de viaţă. Ştefan, însă, era lângă mine şi, asemenea lui, aproape toţi ceilalţi băieţi din oraş se hotărâseră să plece. Şi, asemenea lor, el repeta întruna: „Ruşii o să ne facă de petrecanie, o să vezi“. Degeaba îi spuneam că, până una-alta, nemţii erau cei care fuseseră cât pe ce să mă împuşte şi că nu avem nici un motiv de teamă, ştiam că n-o să se răzgândească.

Nu mă pot mândri cu faptul că m-am speriat, că am bătut în retragere împreună cu armata germană. Nu mă pot mândri că am lăsat-o pe bunica în pragul porţii. Că n-am aşteptat întoarcerea tatei. Că nici măcar n-am avut timp să mai merg pentru ultima oară la mormântul mamei.

Frumoasa noastră vară se sfârşise, armata sovietică ajunsese la câţiva kilometri de oraş. Dar toamna era atât de blândă!

IX

Suzanne vorbea fără oprire. Eu, la volan, ascultam. În timpul lungilor noastre excursii în împrejurimile Reimsului, motorul era un *basso continuo* pe fondul căruia răsuna vocea ei limpede. Îmi povestea viaţa ei dinainte de a ne întâlni. Şi mai ales ceea ce trăise în toamna lui 1956. Aşezată pe scaunul din dreapta, nu întorcea capul spre mine. Dar, deşi ţinea privirea aţintită înainte, îmi vorbea mie. Astăzi sunt sigur că n-ar fi îndrăznit niciodată să se exprime atât de liber dacă ar fi stat în faţa mea. Pe atunci nici nu-mi trecea prin minte că această stratagemă era folosită în cabinetele psihanaliştilor, care începuseră să apară până şi în oraşe ca Reimsul, şi că pacienţilor li se propunea să se întindă pe un divan pentru a evita contactul vizual între cel care ascultă şi cel care vorbeşte. Desigur, eu nu eram terapeutul lui Suzanne – probabil că nici măcar nu auzise acest cuvânt –, dar mi-am dat seama că acolo, în maşină, alături de mine, se simţea în siguranţă şi putea să-mi spună orice. Chiar şi istoria unui întreg popor a cărui dorinţă de-a trăi a fost zdrobită de tancurile sovietice.

Poate că atunci când facem bilanţul vieţii noastre în comparaţie cu a altora comitem o eroare categorială. Indiferent dacă acest bilanţ e bun sau prost, îl alcătuim contabilizând reuşitele de-o parte, eşecurile de alta. Adunarea şi scăderea par să fie suficiente în acest scop, dar în realitate, pentru a stabili dacă am fost sau nu fericiţi, nici un instrument nu e mai subiectiv decât privirea întoarsă spre trecut. Şi, pe deasupra, evenimentele istorice importante pe care le traversăm pe parcurs au un rol aparte în acest joc, pentru că valoarea lor este determinată nu numai de ierarhia personală, ci

şi de cea colectivă. În ochii celorlalţi, viaţa unui om va părea bogată sau banală, tragică sau senină în funcţie de momentele semnificative în memoria umanităţii la care a fost martor. Războaiele şi revoluţiile fac parte dintre momentele când fiecare trebuie să-şi aleagă tabăra, şi această alegere va dicta felul cum va fi judecat pentru tot restul zilelor sale. Şi, mai mult, trebuie ca aceste momente semnificative să fi fost trăite de aceeaşi parte a baricadei istorice sau geografice cu cei care te înconjoară. Nu era cazul: la Bar-sur-Aube, propria noastră experienţă a războiului, a foamei, a mizeriei nu suferea comparaţie, în ochii noilor noştri compatrioţi, cu a lor, care trecuseră prin acelaşi război, dar de cealaltă parte a continentului. Eram excluşi din memoria – şi într-o oarecare măsură şi din prezentul – vecinilor şi colegilor de muncă, dar asta părea să ne apropie şi mai mult unul de altul. Suzanne nu-şi uitase nici visurile sfărâmate, nici morţii: voia să-mi împărtăşească toate acestea. Atunci când aveau loc respectivele evenimente, când ziarele din Franţa erau mai preocupate de Canalul Suez decât de Dunăre, eram departe unul de celălalt, dar după ce am ascultat-o în timpul atâtor ore petrecute în maşină, aproape mi se părea că am participat la manifestaţii alături de ea, că l-am căutat împreună pe János pe toate străzile din Budapesta, că, disperaţi, am luat trenul înapoi spre Sopron. Ca să-şi vadă părinţii pentru ultima oară, căci hotărârea ei era deja luată: trebuia să fugă. Să plece câtă vreme graniţele nu se închiseseră complet. În Burgenlandul austriac se mai putea încă ajunge prin Andau, în apropierea căruia Haydn petrecuse treizeci de ani în serviciul familiei Esterházy, dar pe vremea aceea nu exista acolo o graniţă care să despartă două lumi ireconciliabile. Iar Andau, acest târguşor liniştit din Austria Inferioară, nu devenise ultimul oraş din Occidentul liber. Unde Crucea Roşie avea să-i întâmpine pe refugiaţi cu ceai, pături şi, în scurt

timp, cu datele de contact ale altor organizaţii umanitare din întreaga lume. Căci din octombrie încoace situaţia se schimbase şi aproape toate marile democraţii se arătau gata să primească un anumit „procent“ de unguri deznădăjduiţi, pe care articolele incendiare din presa americană îi transformaseră în eroi ai rezistenţei anticomuniste şi ai luptei pentru eliberare naţională. În Franţa entuziasmul nu era chiar atât de mare, dar Suzanne nu avea de unde să ştie şi a cerut să fie trimisă la Paris. János îi vorbise despre acest oraş în care visase să ajungă; de fapt, el îşi dorea să vadă mormântul lui Ravel de la Levallois. Suzanne nu ştia nici o boabă de franceză şi abia dacă auzise de Ravel, dar asta era tot ce-i mai rămăsese de la vărul ei preferat. Aşa încât, în loc de Canada sau Australia, a bifat pe formularele primite de la Crucea Roşie austriacă „Frankreich“.

Cu doisprezece ani mai târziu decât mine, a devenit la rândul ei „refugiată“. Din 1944 până atunci lumea se schimbase – dar durerea ei trebuie să fi fost asemănătoare cu a mea. Rana care o chinuia nu era provocată numai de sentimentul că pierduse… ce anume? Pământul pe care învăţase să meargă, cerul spre care se obişnuise să-şi înalţe ochii şi o limbă pe care ajunsese s-o stăpânească? Căci Suzanne făcea parte dintr-un lung convoi de expatriaţi; înăbuşirea speranţei născute la Budapesta provocase, într-adevăr, cea mai masivă migraţie a populaţiei de la sfârşitul războiului încoace; parcă o ţară întreagă ajunsese în taberele de refugiaţi, cu o pătură pe umeri şi o ceaşcă de tablă plină cu ceai fierbinte în mână. În realitate, „numai“ două sute de mii de oameni aleseseră exilul. Şi ea, ca toţi ceilalţi, era apăsată de o tristeţe greu de definit. Dar, neştiind dacă János mai trăia, ascuns pe cine ştie unde, sau fusese ucis de armata sovietică, de miliţia maghiară ori de un glonţ rătăcit, ceea ce o chinuia cel mai tare era sentimentul că l-a abandonat – mai rău, că l-a

trădat. Aşa încât, pentru a-şi răscumpăra vina, s-a întrebat ce ar fi făcut János în locul ei şi aşa a ales Parisul.

Să fie oare un noroc sau un blestem să iubeşti linia orizontului pe care ai privit-o de nenumărate ori în primii ani de viaţă? Mi-a trebuit multă vreme să mă obişnuiesc cu dealurile din Champagne, îmi opuneau o rezistenţă mută, se ridicau în faţa mea ca un obstacol şi nu reuşeam să uit câmpia bănăţeană. Lui Suzanne asta i se părea ridicol. „E doar un peisaj, nimic mai mult. Nu-ţi aparţine, şi nici tu nu-i aparţii.“ Impresia că ai o perspectivă mai largă e înşelătoare, ştiu prea bine. Pe teren plat, cu linia dreaptă a orizontului în faţă, ne credem capabili să vedem mai departe decât atunci când suntem printre dealuri. Ceea ce, desigur, este fals: ochii noştri sunt aceiaşi şi la câmpie, şi la munte. Dar, chiar şi aşa, acea iluzie de libertate îmi lipsea.

Pe o câmpie e greu să te ascunzi. Vasta întindere pe care o iubeam pentru că-i îngăduia privirii să rătăcească fără piedici nu avea să ne înlesnească fuga. Nu ştiam dacă trebuia să-mi fie teamă de partizanii lui Tito, pe seama lor circulau zvonurile cele mai fanteziste. Oare trebuia să mă încred în spusele primilor bănăţeni care luaseră calea exilului şi trecuseră prin Ciacova în drum spre graniţa cu Serbia? Că puţin mai departe înspre vest vom fi întâmpinaţi cu violenţă şi că numai teama de brutalitatea bolşevică ce se năpustea asupra noastră dinspre sud şi est îi determinase să plece? Câteva convoaie de refugiaţi porniseră deja spre vest într-o degringoladă completă, în urma armatei germane. Oare vom fi împuşcaţi ca iepurii cu douăzeci de kilometri mai încolo sau aveam într-adevăr o şansă să scăpăm de duşmanii care ne strângeau în cleşte? Pe la zece dimineaţa, bunica se întorsese plângând acasă. „Armata germană e pe picior de plecare. Se retrag cu toţii. Ce se va alege

de noi?“ Nu mă mai puteam preface că nu aud bubuitul artileriei care se apropia. Veneau ruşii – sau *bolşevicii*, cum le spunea Ştefan. „Nu mai pierde timpul. Fă-ţi bagajele.“ M-am întors în goană acasă, incapabil să iau o decizie. Pe la cinci după-amiaza, Ştefan m-a smuls din îmbrăţişarea fierbinte a bunicii.

Şi totuşi nu fusese niciodată o femeie afectuoasă.

De atunci încoace, televiziunea şi ziarele mi-au pus în faţă sute de imagini ale unor oameni siliţi să ia calea pribegiei. Omenirea pare să găsească o tainică bucurie în acest ciclu al exilului reluat la nesfârşit. Şi de fiecare dată, chipul meu la cincisprezece ani se suprapune peste cel al adolescentului vietnamez, sudanez sau bosniac. Să-ţi pierzi casa, să rătăceşti pe drumuri, să te îndrepţi spre taberele de refugiaţi – o experienţă universală încă din zorii istoriei. Dar mi-am dorit întotdeauna să mă ţin la distanţă de cei care consideră că faptul de a împărtăşi o suferinţă, o nedreptate sau o pierdere este suficient pentru a crea o legătură între oameni şi n-am răspuns niciodată la invitaţiile altor bănăţeni care, asemenea mie, îşi refăcuseră viaţa în Occident. În Germania, în Canada, în Argentina. Încă din primele zile petrecute în Franţa, obsesia mea de a înţelege mecanismele acestei societăţi îmi ocupa pe de-a-ntregul mintea, iar pentru asta trebuia să merg mai departe. La început, nimeni nu-mi punea întrebări şi lucrul acesta îmi convenea de minune. Până când am întâlnit-o pe Suzanne.

Unchiul lui Ştefan avea cai şi căruţă. Ai mei erau mult mai înstăriţi, dar Fordul cumpărat de tata înainte să mă nasc eu nu ne-ar fi fost de nici un folos, chiar dacă aş fi ştiut să conduc, pentru că în haosul acela era cu neputinţă să faci rost de benzină. Aşa încât am părăsit Ciacova lungit într-o căruţă, cu capul sprijinit pe valiza mea de piele.

Ştefan se cocoţase lângă mine şi-mi spusese „Nu-ţi face griji“, dar a fost incapabil să-şi continue fraza. Încet, la pas, ultimele case şi ultimii copaci din oraş se perindau prin faţa ochilor noştri. Pentru că în Ciacova, ca în aproape toate oraşele din Banat, oamenii avuseseră grijă să-şi ridice casele departe de drum, indiferent dacă acesta era pavat, ca la noi, sau de pământ. Trotuarul, două şiruri de copaci şi o peluză largă îi fereau pe localnici de zgomotul şi praful circulaţiei. Aveam să aflu în curând că acest mod de a concepe planurile unui oraş fusese inventat de urbaniştii vienezi din secolul al XVIII-lea şi că nicăieri în Europa nu voi mai regăsi senzaţia de spaţiu pe care mi-o dădeau oraşele din copilăria mea.

În zdruncinăturile căruţei, lipit de Ştefan, nu mă gândeam la nimic din toate acestea. Şi nici nu mi-am dat seama că, pentru prima oară de când ne cunoşteam, ne găseam atât de aproape fizic unul de celălalt, poate cu excepţia acelui accident de la patinaj, când căzuserăm pe gheaţă încleştaţi într-o îmbrăţişare dureroasă. Ne-am continuat drumul în tăcere, fiecare dintre noi întrebându-se la ce se gândea celălalt. După un timp, Ştefan a zis: „O să ne întoarcem, ai să vezi“. Dar nici o explicaţie, cum că retragerea nemţilor era cu siguranţă temporară, că urmau să-şi recâştige poziţiile pierdute şi să respingă ofensiva rusească, ceea ce ne-ar fi îngăduit să ne întoarcem în curând acasă, nimic nu reuşea să mă convingă. Apoi şi-a pierdut şirul, mi-a spus din nou că voia „să se întoarcă în Germania“, în ţara aceea de care eram legaţi prin limbă, dar despre care nu ştia nimic, sau doar ceea ce ideologia nazistă găsise de cuviinţă să-i inoculeze. Nici eu nu aveam o idee mai clară despre ce ne aştepta, eram la fel de dezorientat ca şi el, dar certitudinea că nu voi mai revedea niciodată nici Ciacova şi duzii ei, nici Timişoara şi frumosul nostru liceu zugrăvit în galben îmi umplea ochii de lacrimi. N-am încercat să mi le

ascund, iar Ştefan m-a tras mai aproape de el. Căldura trupului său mă liniştea, dar acum mă întreb dacă nu cumva ştiam încă de atunci că nu vom ajunge împreună la capătul călătoriei. Că războiul va distruge şi prietenia noastră.

Se întunecase aproape complet şi ne apropiam de Módos, de graniţa cu Serbia, când Ştefan m-a întrebat: „Ce-o să se facă bunica ta singură?". Şi uimirea i s-a citit pe faţă când i-am răspuns: „E o femeie puternică, să ştii". Desigur, mă strânsese în braţe cum nu mai făcuse niciodată până atunci, iar în momentul plecării tremura şi ea de frică. De frica de-a nu fi făcut alegerea greşită atunci când mi-a spus: „Sunt prea bătrână. Rămân aici". Dar în adâncul sufletului eram convins că nu mă iubea nici pe mine, nici pe tata. Din punctul ei de vedere, noi eram vinovaţi de moartea fiicei ei. A doua zi după înmormântare, am auzit-o spunându-i tatei: „Ştiai foarte bine că suferea de inimă, dar n-ai putut să te abţii, nu-i aşa, n-ai putut s-o laşi în pace. Doar medicii au spus că n-o să reziste celei de-a treia sarcini, dar voi, bărbaţii, nu sunteţi în stare să vă stăpâniţi. Sper că acum eşti mândru de ce i-ai făcut!".

Ştefan n-a ştiut ce să-mi răspundă; de altfel, nici nu aşteptam vreun răspuns. Nu-mi venea nici mie să cred că-i împărtăşisem amintirea acestei conversaţii surprinse fără voie.

După un timp, a spus: „Ştii, uneori te invidiez: tu n-ai o mamă cu care să-ţi fie ruşine".

Ştefan nu-mi mai vorbise niciodată de mama lui. De femeia aceea frumoasă care făcea să mă treacă fiorii atunci când îmi întindea vârfurile degetelor ei albe şi fine – pe care străluceau o mulţime de inele – în aşteptarea unei sărutări pe care nu eram sigur că puteam să i-o ofer aşa cum cere codul bunelor maniere. De fiecare dată când veneam la Ştefan, în apartamentul cumpărat de părinţii lui într-una dintre noile clădiri luxoase care dădeau spre Piaţa Victoriei, răceala ei mă impresiona la fel

de tare ca şi frumuseţea. Îmi vorbea în română şi mă întreba întotdeauna dacă părinţii mei erau mulţumiţi de notele pe care le primeam la şcoală – uitând că mama murise de ani de zile – şi dacă făceam progrese cu cornul meu englez. Cu o uşoară mişcare a mâinii, îmi făcea apoi semn că pot să plec, adăugând invariabil: „Contez pe tine să ai grijă ca Ştefan să nu neglijeze violoncelul. Am planuri mari cu el".

De când obţinuse pentru Ştefan, pe atunci doar un copil, o audiţie în faţa marelui compozitor Zoltán Kodály, care în 1937 făcuse un scurt popas la Timişoara, nu mai avea decât un singur gând: să facă din fiul ei un virtuoz capabil să interpreteze faimoasa *Sonată pentru violoncel solo* pe care prietenul lui Bartók o compusese cu douăzeci de ani în urmă, în toiul Marelui Război. O piesă care îl făcuse celebru peste noapte, căci violenţa acestei muzici anula toate clişeele despre sonoritatea, chipurile, romantică a violoncelului şi părea să reflecte zguduirile acelei epoci. „Coarde lovite, frecate, ciupite, imaginează-ţi instrumentul acesta transformat în harpă, în fagot, în timpane, în talgere! Mama n-o să-mi dea pace până când n-o să fiu iarăşi în stare să cânt în faţa lui Kodály, şi de data asta nu câteva măsuri dintr-o suită de Bach, ci propria lui operă." Ştefan se înflăcăra şi nu mai reuşeam să deosebesc entuziasmul lui de cel al mamei sale, care făcuse, într-adevăr, uz de farmecele ei pe lângă primar ca să obţină audiţia cu marele compozitor. „Mie-mi spui, nu s-a sfiit niciodată să se arunce la picioarele unui bărbat, pentru asta sau pentru altele…"

De ce am aşteptat acest moment de intimitate silită, într-o căruţă care înainta cu greu către vest, parte a unui convoi dezolant? Eram înconjuraţi mai ales de femei şi de copii, căci bărbaţii erau pe front. Unchiul lui Ştefan era printre puţinii care scăpaseră de mobilizare, pentru că şchiopăta de un picior. Mama murise, tatăl şi fraţii mei luptau pe

cine ştie unde. Ca şi tatăl lui Ştefan. Mama lui preferase să rămână în apartamentul ei spaţios şi burghez din Timişoara, în aşteptarea unor vremuri mai bune, şi-l trimisese pe Ştefan la ţară, la cumnatul ei pe care-l dispreţuia. Ni se părea că suntem singuri pe lume. Dar de ce nu vorbiserăm mai demult de singurătăţile noastre, de durerile noastre? De mamele noastre, frivole sau dispărute? Şi, mai mult prin aluzii, de dorinţele trupului, care ne tulburau uneori nopţile în dormitorul comun, aceste dorinţe pe care bunica i le reproşa tatei, iar Ştefan mamei sale? Ce ne-a permis oare să vorbim astfel: haosul, plânsetele din jur sau frica de ziua de mâine, adică frica de moarte?

În timpul acestor prime ore ale pribegiei noastre, am fost atât de apropiaţi unul de altul pe cât pot fi doi oameni. Drumul exilului ne îngăduise măcar să trăim experienţa aceasta.

X

„De unde sunteţi?“

După concert, o aşteptasem în faţa bisericii pe tânăra de la care îmi cumpărasem biletul de intrare şi mă hotărâsem să mă adresez în maghiară. Nu mai vorbisem maghiara de mai bine de zece ani, dar nu încăpea îndoială că era o refugiată luată în grija unor compatrioţi stabiliţi la Paris, iar faptul că puteam să-i vorbesc pe limba ei mi se părea singura şansă pe care o aveam. În timpul concertului mă întorsesem de mai multe ori, făcându-l pe cel din scaunul de alături să-mi arunce priviri furioase, ca să încerc să-i zăresc chipul prin mulţime; abia dacă eram atent la muzică. Ochi de un cenuşiu deschis şi limpede. Îmi imaginam ochii aceia, silueta aceea firavă pe străzile Budapestei, în faţa tancurilor sovietice. Imaginea respectivă mă copleşea, îmi bloca orice gând. Aşa încât n-am găsit altceva mai bun de zis decât: „Pot să vă spun câteva cuvinte?“.

Dacă mi-ar fi răspuns „Despre ce?“, n-aş mai fi putut continua, dar m-a privit drept în ochi şi m-a întrebat: „De unde sunteţi?“.

„Din Reims.“

„Nu, înainte de a veni aici, voiam să spun.“

Mi-a luat ceva timp să înţeleg şi să-i răspund: „Din Temesvár“.

În acea primă seară, am continuat să discutăm în faţa bisericii până când prietena lui Suzanne i-a spus că venise timpul să plece, iar ea mi-a cerut atunci ceva de scris. O adresă în arondismentul 17, un număr de telefon. După două săptămâni, într-o sâmbătă, înainte de prânz, am luat din nou trenul spre Paris: fusese de acord să ieşim la o plimbare prin parcul Monceau. Data următoare am invitat-o la prânz. I-am propus să mergem la braseria

Wepler, în Place Clichy, şi acolo Suzanne a mâncat stridii pentru prima oară în viaţă. Sau, mai degrabă, a gustat una, după care mi-a dat de înţeles printr-o strâmbătură – care nu i-a scăpat chelnerului pe jumătate amuzat, pe jumătate dezaprobator – că nu mai voia să repete experienţa.

Cum să-i faci curte unei femei care tocmai a pierdut totul? Am constatat cu surprindere că pe Suzanne părea s-o amuze jocul nostru – telefoanele, invitaţiile. Deşi uneori avea un aer distrat, absent. Sentimentele mele faţă de ea se schimbau de la o clipă la alta. Când eram la Reims, o doream. În tren, în drum spre Paris, eram îndrăgostit. Iar când o vedeam în faţa mea, treceam de la enervare la fascinaţie şi înapoi. Lipsa ei de educaţie mă oripila. La masă nu dădea dovadă de nici cea mai mică urmă de feminitate, înfuleca felurile de mâncare cu o iuţeală uimitoare, timp în care vorbea. Ceea ce nu făcea întotdeauna. Adesea, după ce ne despărţeam, mă întrebam cum de o persoană aşa de puţin cultivată ca Suzanne poate găsi atâtea subiecte de conversaţie. De spus, însă, spunea mai mult prostii decât lucruri interesante şi punea întruna întrebări la care nu-mi dădea timp să răspund. Abia dacă ştia unde se află Timişoara şi n-avea nici cea mai vagă idee despre istoria regiunii. Uneori mă întrebam dacă înţelegea de ce îmi părăsisem ţara. Apoi, din când în când, se oprea deodată în mijlocul unei fraze sau schimba brusc tonul şi uitam de toată vorbăria de mai înainte. Poate că datorită acelor momente am sfârşit prin a mă îndrăgosti cu adevărat de ea.

Suzanne n-a ştiut niciodată că mă hotărâsem să o cer de soţie înainte măcar de-a fi sigur de natura sentimentelor mele faţă de ea. Venise timpul pentru o schimbare. Îmi dădeam seama că viaţa mea lua o direcţie nedorită şi simţeam că sunt pe cale să pierd controlul asupra ei. Glumele sau observaţiile colegilor de muncă şi ale vecinilor pe

seama statutului meu de celibatar sunau uneori ca nişte avertismente: singurătatea era pe cale să mă transforme într-un ins aflat la periferia societăţii. Suzanne, pe de altă parte, avea nevoie să-şi refacă viaţa. Ajunge să vrei, îmi spusese bunica de sute de ori.

Voiam s-o iubesc pe Suzanne.

Povestea fără să ţină seama de cerinţele logicii. Revenea mereu asupra aceleiaşi istorii, constatând că uitase un detaliu important fără de care mi-ar fi fost cu neputinţă s-o înţeleg, apoi continua de unde rămăsese. Aceste oscilaţii cronologice îmi puneau la grea încercare capacităţile de înţelegere, dar odată istorisirea terminată, nu-mi puteam niciodată ascunde plăcerea cu care o ascultasem. Am sfârşit prin a ajunge la concluzia că o poveste putea fi *bine spusă* în ciuda faptului că modul de-a o spune nu corespundea normei comune. Toate opiniile mele despre coerenţă şi claritate erau contrazise sistematic de felul lui Suzanne de a vorbi despre ea însăşi şi de plăcerea cu care o ascultam povestind. Ştia să evoce culorile unui peisaj, să-mi aducă în faţa ochilor silueta unui personaj necunoscut din câteva remarci rapide, să reconstituie atmosfera unei scene cu ajutorul cuvintelor ei dezordonate, al melodicităţii frazei, al timbrului vocii ei.

În familia mea, nimeni nu era înzestrat cu acest talent, iar mie îmi lipsea chiar mai mult decât fraţilor mei, am înţeles asta ascultând-o pe Suzanne. Dacă mama nu şi-ar fi pierdut răsuflarea şi nu i-ar fi *obosit inima* la cel mai mic efort, poate că mi-ar fi povestit şi ea cu tot atâta însufleţire o mulţime de istorioare banale şi simpatice. Cu tata şi fraţii mei nu făceam altceva decât să joc şah într-o tăcere deplină… Mă exprimam concis şi cu precizie, lucru apreciat de colegi şi de clienţi. Dar nu ştiam să-i dau replica lui Suzanne. Când m-a întrebat cum am părăsit România, mai întâi i-am ţinut o lecţie de istorie, aproape fără să-mi dau seama ce fac. Fapte uşor de enumerat, însoţite de

date şi locuri: „Am plecat din Ciacova în după-amiaza zilei de 22 septembrie 1944. Am petrecut prima noapte la Módos, la graniţa cu Serbia. După trei zile am ajuns la Nagybecskerek, tot în Banatul sârbesc. Acolo ne-a fost mai uşor, pentru că era un oraş mare. Apoi am reuşit să trecem Tisa puţin mai sus de Aradi, ca s-o putem lua spre Budapesta. Cred că era 14 sau 15 octombrie. Ne-au trebuit trei săptămâni ca să parcurgem trei sute cincizeci de kilometri, pe jos, cu căruţa, din când în când în câte un camion militar german. Înţelegi?“. I-am precizat că îi dădusem numele oraşelor în maghiară – în fond, era unguroaică –, dar aş fi putut la fel de bine să-i spun Modosch şi Jaša Tomić, Grossbetschkerek şi Zrenjanin, numele aceloraşi localităţi în germană şi sârbă. După strâmbătura pe care a făcut-o, am dedus că pentru ea n-ar fi fost nici o diferenţă. „Ştii, eu şi geografia…“ În sinea mea am mai adăugat: „Da, tu şi istoria…“, căci nu pricepeam de ce Suzanne era atât de puţin interesată de ceea ce se petrecuse cu ţara ei. Ce-i drept, era cu cinci ani mai tânără decât mine şi războiul nu afectase Sopronul până în primăvara lui 1944, dar cu toate acestea totala ei lipsă de curiozitate mă scotea din fire.

Dar i-am explicat totuşi că ajunsesem la Budapesta chiar în ziua în care nemţii îl siliseră pe Horthy să abdice din pricina faptului că purtase negocieri secrete cu Aliaţii. Oraşul era plin de adepţi ai Mişcării Hungariste, iar strigătele lor de furie şi de ură nu prevesteau nimic bun. Tata era undeva pe frontul rusesc, purtând fără nici o tragere de inimă uniforma românească, sau poate căzuse prizonier ori murise, mă gândeam mereu la asta. Chipurile şi lozincile acestor oameni nu i-ar fi plăcut deloc, eram sigur.

Lovitura de stat a nemţilor, numită Operaţiunea Panzerfaust, urma să azvârle Budapesta în haosul unei bătălii dinainte pierdute, iar pe evreii din oraş în neantul deportării. În timp ce eu lucram la

Budaörs, pe dealurile care dominau capitala, adăpostit şi hrănit de un viticultor care ducea lipsă de oameni în ultimele zile ale culesului, vânătoarea de evrei începuse. Aflat la numai câţiva kilometri depărtare, n-am văzut şi n-am auzit nimic. Mă zbăteam să supravieţuiesc, în ciuda menghinei care se tot strângea, şi mă întrebam dacă făcusem bine că mă despărţisem de Ştefan. El probabil că se găsea deja în Austria, unde voi sfârşi prin a mă refugia şi eu. Ştiam că acele câteva zile erau doar o scurtă pauză de respiraţie – armata sovietică ocupase deja periferiile oraşului, în estul Pestei.

În mod normal, în iunie 1944 ar fi trebuit să mă aflu la Timişoara – dar normalitatea mai exista oare după 1 septembrie 1939? De când Hitler începuse să dezlănţuie toată ura şi violenţa de care continentul nostru, şi mai ales poporul german, erau capabile? Liceul nostru fusese închis în aprilie şi toţi elevii interni, printre care mă număram şi eu, fuseseră trimişi acasă sau la bunici. Nu mai rămăseseră destui profesori, valurile succesive ale mobilizărilor ne restrângeau tot mai mult orarul, până când prezenţa noastră acolo devenise absurdă. Aşa încât în perioada aceea eram la Ciacova şi n-am văzut decât cum avioanele britanice străbăteau cerul; abia mai târziu am aflat că aruncaseră mai mult de cincizeci de tone de bombe peste gara din Timişoara, cel mai important nod feroviar din zonă. Cartierul gării fusese distrus aproape complet. Povestea s-a repetat după o lună, pe 13 iulie. Stând împreună cu Ştefan pe o bancă din piaţa centrală, cu capetele date pe spate, am numărat cel puţin o sută de avioane, care au venit dinspre sud în trei valuri succesive. Decolaseră de la Foggia, din Italia, şi de data aceasta, în nici zece minute, au aruncat mai mult de două sute cincizeci de tone de bombe peste Timişoara şi Arad. Obiectivul: să împiedice aprovizionarea trupelor germane prin intermediul reţelei de căi ferate şi, pe termen lung, să le îngreuneze eventuala retragere.

Cu toate acestea, înainte de-a ajunge la Budapesta, nu auzisem sunetul exploziilor şi nu văzusem nici clădiri incendiate, nici molozul caselor transformate în ruine aşternut peste cadavre. Dar acum, de pe malul drept al Dunării, de la înălţimea dealurilor din Budaörs, priveam cum înaintează maşinăria războiului, croind prin Pesta brazde însângerate.

Era noiembrie şi mi-am dat seama că nu puteam rămâne în Budapesta, aşa cum sperasem. Până şi ţăranul care mă mai ţinuse la el câteva zile după sfârşitul culesului ca să-l ajut la treburile mărunte din gospodărie îmi spunea în fiecare dimineaţă: „Pleacă, băiete, cât încă mai circulă trenurile". Probabil că nici el nu înţelegea mai bine strategia Armatei Roşii decât pe cea a noului guvern ungar, dar presimţea, ca atâţia alţii, că bătălia pentru Budapesta avea să fie cumplită. Sovieticii vorbeau despre o repetiţie generală a bătăliei finale – cea pentru cucerirea Berlinului –, iar nemţii ştiau că, dacă pierd capitala Ungariei, soarta războiului va fi decisă o dată pentru totdeauna. Toată lumea se temea de ceea ce urma să se întâmple, oroarea pândea la porţile oraşului. Şi văzând distrugerile provocate de ofensiva rusească pe malul celălalt al Dunării, m-am hotărât în sfârşit să trec din nou râul ca să ajung la Gara de Vest.

Trenurile circulau încă, dar în gară domnea o confuzie indescriptibilă. De fiecare dată când se anunţa câte un tren pentru Viena, garnitura era luată cu asalt de soldaţi din Wehrmacht sau SS, de răniţi şi mai ales de miile de refugiaţi veniţi din toată Europa Centrală, din Balcani, din Basarabia, mulţi dintre ei femei şi copii. O mulţime dezordonată, zgomotoasă şi murdară, iar majoritatea nu înţelegeau ordinele militarilor unguri însărcinaţi cu supravegherea gării. Cu toţii dormeau pe jos, cu capul pe puţinele lor bagaje. După o noapte petrecută culcat pe jos, asemenea celorlalţi, am reuşit să mă urc într-un tren, dar mai

aveam încă mult de aşteptat. Garnitura a rămas la peron toată ziua, fără să ni se dea nici o explicaţie pentru întârziere. Nu îndrăzneam să mă ridic nici ca să merg la toaletă, de teamă să nu-mi pierd locul dintr-un compartiment plin cu saşi din Ardeal. Am moţăit un pic şi în cele din urmă, spre seară, am simţit că trenul se pune în mişcare.

XI

Cu o lună în urmă, mai aşteptasem o dată în aceeaşi gară, dar împreună cu Ştefan şi un grup de alţi refugiaţi din Ciacova. În ajun, când ajunseserăm la Budapesta, Ştefan se întâlnise cu un văr al mamei lui, care plecase din Timişoara; acesta cunoştea bine oraşul, căci fusese student aici cu treizeci de ani în urmă. Ţinuse legătura cu nişte prieteni, iar datorită lor am luat prima masă adevărată după săptămâni de zile – şi încă într-o sufragerie! Dar încă de a doua zi Ştefan a insistat să mergem la gară. Voia să ajungă în Germania cât mai repede cu putinţă. Alţii din grup, descurajaţi şi cu sănătatea şubrezită, s-au hotărât să se întoarcă. Mânaţi de speranţa că, în ciuda tuturor vicisitudinilor, o să le fie mai bine „acasă“ sau în ceea ce mai rămăsese din ea şi că răul cel mai mare, deportarea, nu se va petrece, în ciuda zvonurilor care circulau. În ce mă priveşte, voiam să rămân la Budapesta. Ştiam maghiară, iar oraşul părea un loc sigur. Tramvaiele şi metroul încă mai circulau, prietenii vărului lui Ştefan ne-ar fi putut ajuta, localnicii îşi continuau în parte activităţile obişnuite; am fi putut găsi ceva de lucru şi am fi putut aştepta să vedem ce se mai întâmplă. „Dar nu înţelegi că totul s-a sfârşit? Nu mai avem ce face aici, de-acum singura noastră speranţă rămâne Germania. Hitler încă mai poate să câştige războiul, o să vezi, şi în cazul acesta ne-am putea întoarce acasă. Însă până atunci vino cu mine.“ I-am promis că vom pleca împreună a doua zi.

Nu m-am ţinut de cuvânt. Am părăsit oraşul după plecarea lui Ştefan, singur.

După ani de zile, am aflat de ce soartă scăpasem plecând totuşi la Viena. Mai mult de patruzeci de

mii de civili au murit în timpul asediului Budapestei, care a început în cele din urmă pe 29 decembrie, iar pierderile au fost la fel de grele pentru toate cele patru armate: ruşii şi românii pe de-o parte, nemţii şi ungurii de alta. Două treimi din oraş au fost transformate în ruine, podurile distruse, peste tot domneau nefericirea şi bolile. Ba mai mult, din pricina întârzierii armatei sovietice, regrupată la porţile oraşului pentru a-şi aduna forţele înaintea asaltului final, susţinătorii fanatici ai Partidului Crucilor cu Săgeţi au reuşit să ducă la bun sfârşit un lucru pe care Ungaria i-l refuzase până atunci aliatului ei din Berlin: să creeze un ghetou şi să organizeze un marş al morţii, trimiţând mai bine de şaptezeci de mii de evrei în lagărele din Austria. Delirul lor plin de ură era atât de bine pus la punct, încât chiar şi în toiul luptelor cu Armata Roşie, ajunşi deja pe marginea prăpastiei, n-au uitat să facă o razie prin ghetou, adunând douăzeci de mii de oameni pe care i-au ucis pe malul Dunării. Fluviul, spectator tăcut, a fost ultima lor casă.

Un mormânt care avea să îngheţe în curând…

În ziua aceea, părăsind gara, mă simţeam golit. În mine se luptau tristeţea, disperarea şi o îndârjire inexplicabilă. Ştefan plecase. Peste câteva ore urma să ajungă la Viena, dacă nu cumva trenul avea să fie oprit undeva în câmp şi înconjurat de soldaţii Armatei Roşii, care mai reuşiseră şi înainte câteva pătrunderi către căile de acces spre Austria. Dar de acum înainte trebuia să mă preocupe binele meu. Supravieţuirea se învaţă; şi prima ei regulă este să te gândeşti mai întâi la tine. În ajun auzisem că ţăranii din împrejurimile oraşului căutau zilieri, mai ales pentru a termina culesul viilor. Toţi bărbaţii în vârstă de peste şaisprezece ani fuseseră mobilizaţi, la ţară mai rămăseseră doar bătrânii, infirmii şi femeile. Nu eram nici prea înalt, nici prea voinic, dar în lipsa altora mai buni

s-ar fi mulţumit cu mine. Pentru a ajunge pe dealurile din spatele Budei, trebuia să mă îndepărtez de Pesta, unde restaurantele şi magazinele mi se păreau încă destul de animate. Oare strădania aceasta de a prelungi funcţionarea obişnuită a unui oraş printr-un simulacru de viaţă normală să fi fost o dovadă de inconştienţă, de ignoranţă sau pur şi simplu o formă a voinţei de supravieţuire pe care o simţeam şi eu? În orice caz, mă uitam uimit la vitrinele magazinelor de pe străzile comerciale din preajma pieţei Vörösmarty şi încercam să-mi imaginez cum ar fi arătat viaţa mea dacă părinţii mei şi-ar fi deschis prăvălia aici şi nu lângă Temesvár, oraş supranumit Mica Vienă din Balcani. Viena… Şi dacă aş fi încercat să prind următorul tren, să-l regăsesc pe Ştefan? Nu mai ştiam ce să fac, iar regretele m-au împins din nou în direcţia gării. Apoi m-am răzgândit: nu, procedasem bine. Hoarda aceea de fanatici, de SS-işti şi hungarişti mă dezgustase profund. Era mai bine să rămân acolo sau să mă întorc acasă.

Am luat-o la stânga, spre Dunăre. Eram singur într-un oraş necunoscut, nu ştiam nici cum să fac rost de ceva de mâncare, nici unde aveam să-mi petrec noaptea şi cel mai bun prieten al meu plecase. El, unul, nu ezitase să ceară ajutorul soldaţilor germani şi până acum se descurcase bine. Atunci de unde îmi venea acest sentiment de uşurare? Mă îndreptam, aproape fericit să fiu liber, spre podul Margareta.

Când am traversat Dunărea pentru prima oară, mi s-a tăiat răsuflarea: fluviul era mult mai lat decât îmi închipuisem, iar oraşul – de o impresionantă frumuseţe. Şi totuşi eram obişnuit să văd faţade magnifice zugrăvite în galben, roz sau verde, pieţe elegante mărginite de-o parte de o biserică ortodoxă, de cealaltă de una catolică, impozante imobile burgheze în stil Sezession – Temesvár era un oraş vestit pentru bogăţia sa arhitecturală –, însă nu mai avusesem niciodată

înaintea ochilor o asemenea priveliște; de ambele părți ale fluviului, clădiri de toate mărimile și culorile își proiectau siluetele pe fundalul cerului: castelul, bisericile, Palatul Parlamentului, apoi mai erau podurile și insula. Budapesta era somptuoasă chiar și în vreme de război.

Odată ajuns pe malul drept, foamea a alungat aceste impresii. La un colț de stradă – îmi amintesc plăcuța cu numele: Fö utca, Strada Mare – m-am adresat unui grup de bărbați prinși într-o conversație însuflețită, întrebându-i dacă vreunul din ei era dispus să-mi dea ceva de mâncare în schimbul muncii mele. Unul a vrut să știe de unde veneam, iar la auzul răspunsului meu: „Din Temesvár“, s-a luminat la față. Își petrecuse luna de miere la Timișoara, căci soția lui avea acolo niște rude mai îndepărtate. Detaliul cel mai semnificativ poate crea un sentiment de bunăvoință sau de solidaritate între oameni și eu m-am bucurat de asta. Bărbatul respectiv era profesor de istorie, iar problemele de sănătate sau vârsta – trebuie să fi avut aproape șaizeci de ani – îl scăpaseră de mobilizare. Cred că i s-a făcut milă de mine: nu mă mai uitasem în oglindă de trei săptămâni, hainele mele deveniseră niște zdrențe și probabil că slăbisem vreo cinci kilograme de când plecasem de acasă. Ajunsesem, într-adevăr, într-o stare de plâns. „Eram în drum spre baia publică. Ce-ar fi să vii cu mine și apoi să mergem împreună acasă, să mănânci ceva?“ Mi-a spus asta pe un ton aproape părintesc, dar în același timp ca și cum să inviți la cină un tânăr refugiat răpănos pe care l-ai întâlnit pe stradă ar fi fost lucrul cel mai firesc cu putință, de care nu trebuia să faci prea mare caz. Îmi venea să-i răspund că nu eram nici pe departe vrednic să-i calc pragul, dar m-am mulțumit să zâmbesc și să-i mulțumesc. Și am plecat împreună spre baia publică, aflată la vreo trei sute de metri mai încolo.

Apa caldă şi săpunul sunt de ajuns ca să mă facă fericit. Eram pe drumuri de săptămâni întregi, nu mai dormisem într-un pat şi nu mai intrasem într-o baie de când plecasem din Ciacova. Ţăranii cărora le ceream ajutorul se mărgineau de regulă să ne ofere, cu mai multă sau mai puţină bunăvoinţă – dacă nu ne tratau cu ostilitate şi nu ne cereau să ne luăm tălpăşiţa –, un adăpost pentru noapte, de cele mai multe ori în şură, şi în schimbul unor munci mărunte primeam de la ei pâine şi lapte, uneori unt sau ouă, dar niciodată cele necesare spălatului. Mai mult decât foamea, murdăria mă umilea şi-mi aducea aminte de statutul meu de marginal. Această invitaţie din partea unui necunoscut mi-a permis, aşadar, nu numai să mai recapăt puteri, ci mi-a redat o mică parte din demnitatea şi mândria pe care le pierdusem rătăcind pe drumuri.

Oare acest modest profesor de istorie şi soţia lui, cărora li s-a părut normal să primească la masa lor un adolescent despre care nu ştiau absolut nimic, şi-au pierdut apartamentul îngrijit din zona veche a Budei, lângă Dunăre, în timpul ultimelor ore ale luptei? O fi murit sub bombele sovietice menite să înfrângă rezistenţa naziştilor, să-i alunge în sfârşit din această capitală apărată de săptămâni întregi cu o îndârjire animalică, în ciuda gerului care omora tot atâţia oameni ca proiectilele şi gloanţele inamicului? Habar nu am, şi nici nu mi-a dat prin minte să le notez adresa sau măcar numele; nu mai reţin nici cum se numea baia publică ce m-a făcut să redevin, pentru câteva ore, o fiinţă umană – ştiu doar că mulţumită gestului lor am putut să merg mai departe, să nu mă las învins. Şi îmi amintesc povestea pe care mi-au spus-o.

Îmi pare rău că nu m-am mai întors niciodată la Budapesta. Suzanne nu a vrut să revadă oraşul în care vărul ei pierise, poate, sub şenilele unui tanc sovietic şi în care probabil că pentru ea mai murise şi altceva. Mi-ar fi plăcut să văd largile bulevarde din Pesta altfel decât pline de drapele naziste, mi-

aş fi dorit să urc pe dealul unde se află castelul fără să găsesc acolo cartierul general al Wehrmachtului. Cine ştie, poate că aş fi reuşit să dau peste adresa aceea din Buda şi să recunosc clădirea în care se afla baia. Şi, eventual, să vizitez marea sinagogă care în toamna lui 1944 fusese deja închisă.

Este unul dintre regretele pe care le voi duce cu mine în mormânt.

Probabil că păduchii i-am luat în timpul acelei nopţi lungi petrecute în gara din Budapesta. Culcat pe jos sau aproape pe jos, neavând altceva care să mă apere de frig decât nişte ziare vechi şi tunica mea de licean, cu capul pe raniţă. Sau a doua zi, în compartimentul plin de saşi care, la rândul lor, nu străluceau de curăţenie după atâtea săptămâni de pribegie. Deveniserăm cu toţii nişte copii jalnice ale propriilor noastre persoane, siliţi să dăm uitării pudoarea şi bunele maniere *de dinainte*. Oricum, păduchilor puţin le păsa de educaţia mea, iar când am ajuns la Viena am realizat că aceasta era o problemă pe care cei de acolo încercau s-o rezolve pe scară largă. N-aveau de ales: valurile de refugiaţi soseau mereu, iar nevoia de a face faţă acestui aflux devenise la fel de imperioasă ca ultimul efort de război ce li se cerea unor băieţi cu puţin mai mari decât mine de câteva luni încoace, pentru apărarea oraşului. Tabere de refugiaţi erau instalate în grabă pretutindeni, era uimitor de unde apăreau toate acele corturi, păturile aspre, paturile de campanie şi cănile de tablă, ca să nu mai vorbim de mâncarea pe care o primeam. Oare Crucea Roşie a refolosit toate acestea doisprezece ani mai târziu, pentru noii refugiaţi care încercau să scape de aceeaşi armată sovietică, dar din cu totul alte motive? Organizarea nu era nici pe departe ireproşabilă, deşi strădaniile voluntarilor ne uşurau considerabil soarta. De cum am ajuns, am fost ras în cap şi uns cu o cremă care mirosea cumplit. Asta m-a scăpat de păduchi şi de lindini, dar era deja prea târziu. După câteva zile petrecute

la Viena, unde am fost înregistrat ca „minor fără familie“, am fost repartizat la un orfelinat dintr-un orăşel aflat la nord-vest de capitală, la o sută de kilometri distanţă. Acolo, la Horn, mi s-au dat haine călduroase, dar n-am reuşit să-mi recapăt puterile, iar când şcoala în care ne găseam a trebuit evacuată de urgenţă, am început să simt cum febra îmi cuprinde corpul.

XII

Eram căsătorit cu Suzanne de câţiva ani buni şi-mi aduc aminte că tocmai ne cumpăraserăm casa de la Bar-sur-Aube când am primit a treia scrisoare din partea Asociaţiei Bănăţenilor. Un fost profesor de germană de la liceul din Timişoara, stabilit la Köln după sfârşitul războiului, îşi regăsise o parte din foştii elevi cu ajutorul Crucii Roşii şi, încetul cu încetul, constituise o asociaţie. Scopul acesteia era de a înregistra miile de bănăţeni împrăştiaţi prin Germania, Franţa, Canada şi Statele Unite şi de a organiza întâlniri anuale. Profesorul ne cerea fiecăruia dintre noi să-i indicăm adresele persoanelor cu care păstraserăm legătura. Nu-i răspunsesem la primele două scrisori. Nu înţelegeam care era folosul acestei întreprinderi. Să ne slujim de dansurile populare şi de costumele tradiţionale pe care, de fapt, nimeni nu le mai dansa sau purta cu multă vreme înainte să înceapă războiul – căci valul modernităţii atinsese şi Banatul anilor ’20 – ca să reînviem un orizont spre care nu mai priveam şi sentimentul apartenenţei la o familie care nu existase niciodată? Sentimentalismele de felul acesta mă indispuneau, lucru pe care i l-am mărturisit lui Suzanne. Ea era încă şi mai radicală decât mine. „De ce te-ai mai obosit să citeşti o asemenea scrisoare?“, m-a întrebat. „Viaţa noastră este de-acum aici şi toate astea n-au nici un rost.“ Dar n-am aruncat-o şi a doua zi m-am uitat totuşi peste rezultatul anchetei, care însoţea această ultimă misivă: câteva pagini de nume şi adrese. Nume cunoscute, peste care am trecut rapid cu privirea, aflând astfel că nişte foşti vecini de la Ciacova se stabiliseră în Bavaria, că o verişoară îndepărtată pe care n-o cunoşteam decât

după nume alesese Australia şi că Ştefan Drăgan locuia în momentul acela la Chicago…

Am păstrat mult timp foaia respectivă în sertarul biroului, ba chiar m-am uitat într-un atlas geografic ca să văd unde anume se găsea oraşul Chicago. Geografia Statelor Unite nu mă interesase niciodată în mod deosebit, dar consultând hărţile am observat că Ştefan se stabilise pe malul apei: în regiunea Marilor Lacuri! Oare atunci când se plimba pe malul lacului Michigan îşi aducea aminte de apele Timişului, în care ne scăldam goi? Îşi lua violoncelul cu el din când în când, ca să cânte pe ţărm, în aer liber, cum a cântat pentru mine după moartea mamei, când nu avea nici zece ani, dar îşi stăpânea deja instrumentul ca un virtuoz? Am preferat să mi-l imaginez ca prim violoncelist în orchestra simfonică din Chicago, a cărei faimă traversase deja Atlanticul mulţumită unor dirijori care nu erau americani, ci europeni, precum George Szell sau Fritz Reiner. Când, în timpul uneia dintre călătoriile mele la Paris, unde nu pierdeam niciodată ocazia să trec pe la magazinul meu de discuri preferat din Place du Québec, am găsit uvertura *Coriolan* a lui Beethoven interpretată sub bagheta lui Reiner, am încercat să mă conving că auzeam violoncelul lui Ştefan, că în timpul înregistrărilor stătuse în primul rând de instrumentişti, la dreapta şefului de orchestră, şi că după aceea glumise în ungureşte cu marele dirijor născut la Budapesta, al cărui prenume pe atunci se mai scria încă Frigyes. Oare Ştefan era conştient de faptul că omul pe care-l admira şi pentru care se simţea onorat să cânte probabil că n-ar fi supravieţuit dacă ar fi rămas în Budapesta în timpul războiului, că cei a căror victorie Ştefan o dorise ar fi făcut tot ce le stătea în putinţă ca să-l anihileze pe acest vlăstar al unei familii de evrei asimilaţi, fără să se sinchisească de imensul lui talent? Dar nu, eram sigur că Ştefan îşi lăsase în

urmă vechile simpatii, la urma urmei începuse o viaţă nouă într-o ţară nouă, unde se afirmase cu brio, ajungând printre cei mai buni muzicieni. Cine eram eu, un biet responsabil cu exporturile într-o mică societate producătoare de şampanie dintr-un orăşel pe care nu l-ar fi putut găsi pe nici o hartă, ca să-şi amintească de mine? Şi atunci ascultam această piesă de Beethoven, şapte minute de muzică la început tumultuoasă, apoi calmă, oscilând în permanenţă între două dorinţe contradictorii. Şi care ilustra, mi se părea mie, ezitarea şi îndoiala ce mă caracterizau în atâtea împrejurări.

Nu i-am scris niciodată lui Ştefan.

Eram asemenea multor cupluri din vremea aceea. Duceam ceea ce la sfârşitul anilor ’50 şi începutul deceniului următor trecea drept o viaţă burgheză obişnuită: primul copil ni se născuse la exact nouă luni după căsătorie, urmat de un al doilea, apoi de un al treilea care completau tabloul în această epocă anterioară contracepţiei. În cazul nostru, două fete şi un băiat, în această ordine, şi descoperirea pe care am făcut-o: anume, nu doar că Suzanne devenea pe zi ce trece mai frumoasă, vizibil împlinită în rolul ei de mamă în ciuda corvezilor casnice, ci şi că acum cea mai mare bucurie a mea era să-mi petrec timpul cu copiii. Nu mă străduiam în mod expres să-i educ, lucrurile păreau să vină de la sine şi, mai mult chiar decât explorarea tuturor faţetelor amorului fizic cu Suzanne, această experienţă era pentru mine o sursă de uimire continuă: fără să fi fost pregătit în vreun fel pentru aşa ceva, devenisem dintr-odată capabil să mă ocup de trei copii, să ştiu când trebuia să nu dau curs dorinţelor lor (mai ales în cazul lui Marianne, fata cea mare, care nu renunţa uşor atunci când îşi punea ceva în minte) şi când era de ajuns să mă las în voia plăcerii pure de a fi cu ei, adeseori aşezat în patru labe pe podea

şi jucându-mă de-a calul sau citindu-le poveşti cu zâne şi căpcăuni. O viaţă care, văzută din afară, nu impresiona prin nimic: un apartament modest la Reims, apoi prima casă la Barsur-Aube, când am profitat de ocazia de a dezvolta departamentul de exporturi al unei mici firme producătoare de şampanie, mult mai puţin prestigioasă, desigur, decât cea din Reims, dar unde mă bucuram de o mai mare libertate. Săptămâni obişnuite de lucru, uneori câte o excursie duminicală la lacul din Forêt d'Orient sau în apropiere, la Colombey-les-Deux-Églises ori la Nancy, să vedem piaţa Stanislas. Vacanţele ni le-am petrecut la început într-o mică pensiune de familie din Munţii Vosgi, apoi pe coasta normandă. O viaţă în aparenţă banală, atât de monotonă încât dădea impresia că e ternă?

Nici vorbă de aşa ceva. Pentru mine şi Suzanne, fiecare zi era un miracol. Cu fiecare nouă dimineaţă, Temesvár şi Sopron se îndepărtau tot mai mult în timp şi spaţiu; zi după zi, mizeria şi praful exodului se mai ştergeau câte puţin şi cuvintele noi pe care le învăţau copiii înlocuiau în urechile noastre huruitul tancurilor în mişcare. Era ca şi cum poveştile noastre s-ar fi completat perfect. Diferenţele dintre noi se împleteau cu asemănările, iar asta părea să alcătuiască un limbaj comun. Să fugim cu câteva lucruri adunate în grabă într-o raniţă care va conţine tot ce am putut lua *de acolo*, fără putinţa de-a mai adăuga vreodată ceva. Să ne luăm rămas-bun de la ai noştri, rămaşi în pragul unei case pe care n-o vom mai revedea niciodată. Şi mai ales să ne pomenim înscrişi, simple numere, în registrele de refugiaţi cărora trebuia să li se asigure mai întâi hrana, apoi un loc în care să se stabilească. *Persoană dislocată*. Împărtăşeam această experienţă şi, în ciuda circumstanţelor diferite şi a anilor care ne despărţeau, acest lucru se număra cu siguranţă printre resorturile care au dat naştere – prin

alchimia obscură a dorinţelor şi deciziilor – iubirii dintre noi.

Ne mai unea şi o altă legătură, mai tainică, chiar dacă am schimbat doar câteva cuvinte în legătură cu asta: prin vinele mele curgea, după terminologia nazistă, sânge iudaic din partea bunicilor Cziporisz, iar printre strămoşii lui Suzanne se numărau nişte oarecare Biro, evrei convertiţi la catolicism, despre care nu ştia mai multe amănunte.

Toate acestea – amândoi gândeam astfel înainte chiar de-a ajunge să ne punem de acord – nu vor face parte din viaţa copiilor noştri. Limba maghiară, casele şi peisajele, verişorii de acolo: toate erau abandonate, uitate, prizoniere de cealaltă parte a Cortinei de Fier. La ce bun să le păstrăm vii în amintire?

Punctele din care plecaserăm şi traiectoriile noastre erau suficient de asemănătoare încât cuvântul „pierdere“ să aibă pentru noi acelaşi înţeles. Prin ricoşeu, lucrul acesta ne făcea la fel de dornici să-l ştergem din viaţa noastră de familie. Pentru Suzanne nu exista nici o îndoială: ţara de lapte şi miere pe care i-o promisesem o vedea în fiecare zi în ochii şi în viitorul copiilor noştri. Ei vor trăi fără să se teamă, ca nişte oameni liberi, şi nu vor fi nici ameninţaţi de tancurile sovietice, nici alungaţi de delirul nazist. Încrederea în viitor era cheia fericirii noastre. Nu ştiam că zece ani mai târziu va trebui să învăţăm să-i facem loc morţii în viaţa noastră.

Nu presimţisem accidentul. Seismograful meu intim capta undele tectonice ale istoriei şi ameninţările politicii. Criza din Cuba, ridicarea Zidului şi reprimarea Primăverii de la Praga îmi aminteau că înfruntarea marilor puteri încă mai putea degenera într-un conflict armat, iar asta mă îngrijora. Mă temeam că vom fi din nou striviţi de o lume mereu dispusă să plece urechea la

îndemnurile unor fanatici, că tot ceea ce construiserăm ni se va lua. Gândul că şi copiii mei ar fi putut cunoaşte nenorocirea războiului m-a însoţit de-a lungul anilor ’60, altminteri atât de lipsiţi de griji, dar păstram această angoasă surdă doar pentru mine, fără a-i vorbi lui Suzanne despre ea. Pentru ea, familia noastră era paradisul, iar lumea exterioară – un simplu decor pe fundalul căruia se conturau lucrurile pe care le considera importante: în aparenţă, eram integraţi perfect în mica societate din Bar-sur-Aube, deşi n-o frecventam cu adevărat. Toţi vânzătorii din oraş o considerau o femeie amabilă şi surâzătoare, iar eu eram un funcţionar respectat într-una dintre cele mai importante firme din oraş, dar exista ceva care ne deosebea de ceilalţi. Fervoarea cu care ne savuram bucuria de a fi împreună şi în viaţă, sentimentul că scăpaserăm de ce putea fi mai rău. Această deosebire era substanţa fericirii noastre, dar ne şi izola de ceilalţi. Mă consideram paznicul acestui pământ al făgăduinţei, fără să-mi imaginez nici o clipă că vizita unui jandarm într-o seară de octombrie ne va alunga pentru totdeauna de acolo.

Căci nu eram făcut pentru un alt rol decât cel pe care mi-l atribuise Suzanne. Ea a reuşit să păstreze în ochii celorlalţi o aparenţă neschimbată, îndepărtându-se în acelaşi timp de mine şi de copii. Soţia mea a devenit un robot ce-şi respecta cu stricteţe programul şi executa perfect sarcinile care îi reveneau, dar ceea ce era mai important lipsea: n-a mai fost niciodată o fiinţă umană, o mamă sau o soţie definită de sentimentele pe care le trăia. Am înţeles că aceasta era singura ei strategie de supravieţuire, că dacă ar fi deschis zăgazurile durerii aceasta ar fi absorbit-o cu totul, dar credeam că timpul mi-o va aduce înapoi aşa cum fusese. Eram naiv: pe măsură ce trecea timpul, împietrea din ce în ce mai mult.

Cu toate acestea, îmi dăruia adeseori trupul ei. Mai mult, ea iniţia îmbrăţişările noastre, cu o

voluptate aproape războinică pe care o vedeam ca pe o mărturisire. Mai avea încă nevoie de mine şi de aceste momente de uitare absolută pe care sexul meu i le oferea. Mi-era ruşine că găsesc atâta plăcere în asta, când ştiam că pentru Suzanne plăcerea funcţiona ca un drog, dar în acelaşi timp, pentru câteva clipe, mi-o reda pe femeia pe care o iubeam în continuare cu disperare şi-mi îngăduia să cred că într-o bună zi ea se va întoarce la viaţă cu trup şi suflet. Dorinţa sexuală avea să contribuie la asta, eram convins. Dar Suzanne se retrăsese din viaţa noastră, şi aceste paranteze înşelătoare nu schimbau cu nimic situaţia.

Încetase să mai cânte. Eu îmi căutam zadarnic cuvintele, negăsind altceva decât formule de-a gata auzite în copilărie, şi aşteptam. Uitând că Gabriel şi Sophie aveau nevoie de noi, nu de nişte simulacre de părinţi.

Sper ca fiul meu să-mi acorde o altă şansă. Gabriel este în căutare, ştiu asta, şi poate încă aş reuşi să-l ajut. Nu-mi dau seama cum stau lucrurile cu sora lui. Uneori am impresia că la moartea lui Marianne mi-am pierdut toţi cei trei copii dintr-odată. Şi asta pur şi simplu pentru că n-am mai reuşit să găsesc drumul cel bun odată ce dispariţia lui Marianne a devastat terenul pe care construisem totul.

Marianne. Botezată după eroina de la Valmy, ca un omagiu adus noii noastre patrii. În timpul uneia dintre primele noastre excursii duminicale în împrejurimile Reimsului, în Citroënul cumpărat la mâna a doua, am avut deodată revelaţia acestui nume. Tocmai ne apropiam de colina de la Valmy când Suzanne mi-a spus: „Dacă e fetiţă, o s-o cheme Marianne, bine?“.

Nu aveam nimic împotrivă şi i-am răspuns, doar de dragul argumentaţiei: „Şi dacă e băiat?“.

XIII

„Ne-am petrecut luna de miere acolo, în 1907. Pe atunci încă se mai numea Temesvár."

L-am lăsat să-şi povestească nestingherit amintirile, dar nu numai pentru că îmi concentrasem toată atenţia asupra felurilor servite de soţia lui – nu mai mâncasem ceva atât de bun de ani de zile, probabil de când ne plecase bucătăreasa. Mă intimida faptul că stăteam la masă cu nişte necunoscuţi într-un apartament de o ordine şi o curăţenie pe care le-aş fi găsit remarcabile chiar dacă n-aş fi purtat o cămaşă al cărei alb devenise de mult cenuşiu şi nişte pantaloni rămaşi prea largi şi plini de pete maro. Profesorul – cred că soţia lui îi spunea István – nu mi-a observat stinghereala, sau s-a prefăcut că n-o observă; în orice caz, simţea o plăcere vădită să se lase în seama acelor evocări, să-mi vorbească despre cum şi-a cunoscut soţia în cursul unei ieşiri la pădure, iar chipul i se însufleţea atunci când îşi aducea aminte de frumuseţea ei şi de temperamentul „aprig". Totuşi, mie mi se părea mult mai placidă decât el, văzând-o cum îşi ciuguleşte mâncarea din farfurie şi mă priveşte zâmbitoare, fără să întrerupă cu nici o remarcă acel noian de cuvinte în care se amestecau călătoria cu trenul până în Banat, viaţa din Budapesta înainte de Primul Război Mondial, pasiunea profesorului pentru muzica lui Béla Bartók şi întâlnirea lui cu familia Weissmüller.

„Numele Peter János Weissmüller îţi spune ceva?"

Am scuturat din cap între două înghiţituri.

„Dar Tarzan, de Tarzan trebuie să fi auzit, nu?"

De data aceasta, profesorul nici n-a mai aşteptat să-i răspund, ci şi-a continuat povestirea despre

întâlnirea lui cu cel care peste câţiva ani avea să devină campion olimpic şi vedetă de cinema şi căruia pe atunci încă nu i se spunea Johnny. Verii tinerei sale soţii, cărora cuplul proaspăt căsătorit sfârşise prin a le face o vizită de curtoazie, tocmai cumpăraseră casa familiei Weissmüller dintr-un cartier timişorean numit Szabadfalu şi aşa au ajuns ei să-l cunoască pe viitorul miracol uman: un băiat firav de vreo trei ani, ascuns printre fustele maică-sii. Aceasta avea ochii înecaţi în lacrimi în timp ce discuta detaliile vânzării căsuţei lor modeste, însă tatăl dorea să-i mai ofere o şansă acestui băiat bolnăvicios, iar progresul ştiinţei medicale în Statele Unite ale Americii îl convinsese să plece. Bănuia oare că fiul lui nu numai că se va vindeca, ci va deveni un înotător fără egal, primul om care a parcurs suta de metri în stil liber în mai puţin de un minut? Un stil căruia, de altminteri, îi dăduse o amprentă originală: îşi ţinea capul deasupra apei, ceea ce nu l-a împiedicat să stabilească douăzeci şi opt de recorduri mondiale de o longevitate excepţională, să câştige cinci medalii de aur la Jocurile Olimpice de la Paris în 1924 şi de la Amsterdam în 1928 şi să nu fie învins nici măcar o dată în întreaga sa carieră. Acest tată care se hotărâse să-şi despartă tânăra soţie de tot ceea ce îi era drag şi-ar fi putut imagina, fie şi pentru o clipă, că micul János nu se va mulţumi să fie unul dintre cei mai mari sportivi ai vremii sale, ci îşi va continua cariera în cinema, interpretându-l într-o duzină de filme pe omul-maimuţă, miticul Tarzan? Ce-i drept, costumul lui consta doar într-o bucată de pânză petrecută peste şale – destul de asemănătoare cu prosopul pe care îl primisem la baia publică pentru a-mi ascunde ruşinea – şi rolul nu era cine ştie cât de complex, dar în ciuda, sau poate mulţumită seminudităţii lui pe ecran, a devenit una dintre cele mai mari vedete ale anilor ’30.

„Filmele cu el trebuie să fi rulat şi la cinematograful din Temesvár, nu-i aşa?“

Nu ştiam ce să spun, eram dezorientat, nu văzusem nici un film cu Tarzan şi aluziile la fizicul vedetei mă făceau să trăiesc din nou ruşinea simţită cu câteva ore în urmă din pricina acelei bucăţi de pânză menite să-mi ascundă sexul; m-am înroşit şi am bălmăjit câteva cuvinte, dar gazda mea a continuat să vorbească, pentru că morala povestirii abia acum urma.

„Vezi tu, ce trebuie reţinut din toată istoria asta este că nu e suficient să înoţi mai repede decât oricine altcineva şi să strigi «Oa-aaa-aaa!» cât se poate de convingător, atârnat de o liană, ca să reuşeşti în viaţă. Nu, pentru că nimic din toate acestea nu s-ar fi întâmplat dacă tânărul János n-ar fi avut curajul să mintă!“

Şi, văzându-mi expresia întrebătoare, mi-a explicat că Johnny Weissmüller pretinsese pur şi simplu că se născuse în America, în Wisconsin sau Pennsylvania, profesorul nu-şi mai amintea exact, ca să aibă dreptul de a concura în echipa Statelor Unite. Fără această minciună care făcea uitat oraşul Temesvár, fără ştergerea primilor trei ani de viaţă petrecuţi sub semnul monarhiei bicefale între timp dispărute, tânărul János Weissmüller n-ar fi putut deveni niciodată un înotător legendar şi o legendă a ecranului.

„Aşa că vezi tu, băiete, uneori trebuie să ai destulă vână ca să minţi!“

Soţia lui a intervenit, indignată, dar vinul şi lichiorul dezlegaseră limba profesorului. Ridicase tonul şi mă îndemna să uit Timişoara, să profit de ocaziile care se vor ivi după terminarea războiului şi să nu mă dau în lături dacă situaţia îmi impunea să spun o minciună nevinovată.

„Nu uita să-ţi trăieşti viaţa, nu uita niciodată asta, băiete – îmi promiţi?“

Profesorul şi soţia lui nu aveau de unde să ştie că-mi făcusem deja ucenicia minciunii cu câteva

ore mai devreme, pe seama celui mai bun prieten al meu, Ştefan.

XIV

„Am uitat ceva. Încearcă să-mi păstrezi locul, vin imediat."

A fost simplu, a fost jalnic. O minciună în forma ei cea mai elementară, scheletul unei minciuni. Nici măcar nu m-am străduit să inventez o scuză mai credibilă, eram incapabil de aşa ceva. Trebuia să acţionez rapid, să merg cu Ştefan de-a lungul peronului, apoi să mă întorc, să-i pun în treacăt mâna pe umăr şi să-i spun „Vin imediat". Fără să-l privesc în ochi. Căci îmi place să cred că ne luaserăm deja rămas-bun cu câteva minute în urmă, în tăcere. Ştefan intrase în vorbă cu câţiva soldaţi ca să-i întrebe despre trenurile către Viena. Ca întotdeauna, eu mă ţineam deoparte, în asemenea chestiuni Ştefan era cu mult mai înzestrat decât mine. Chiar şi în vreme de război, seducţia este o artă care se poate dovedi utilă. Discuţia continua, trei membri ai trupelor SS se alăturaseră grupului şi unul dintre aceştia părea deosebit de interesat de Ştefan. I-a arătat cum se pocneşte din călcâie, ţinându-i bărbia dreaptă şi spunându-i că ar fi un bun soldat german pentru victoria finală. Am auzit frânturi de glume, bancuri, soldaţii se băteau cu mâinile peste coapse şi izbucneau în hohote de râs explozive. La cinci metri depărtare, eu mă mutam de pe un picior pe altul, apoi am sfârşit prin a mă uita în altă parte. Când s-a întors la mine, Ştefan era roşu de încântare şi purta pe umeri o manta mare din piele neagră.

„Îţi dai seama, oamenii ăştia au venit aici într-o misiune secretă, trimişi de la Berlin ca să facă un raport asupra situaţiei. Şi mi-au povestit mie totul!" De emoţie, vocea lui devenise stridentă.

„Şi cu mantaua asta ce e?"

„Ar fi trebuit să i-o ducă văduvei unuia dintre camarazii lor, dar când au văzut că tunica mea e găurită toată, au spus că ar fi mai de folos pe umerii unui tânăr care se întoarce în Reich decât în salonul unei femei care jeleşte. La urma urmei, nu e momentul să devenim sentimentali, trebuie să ne gândim la forţele vii ale poporului german. Noi suntem aceste forţe vii, înţelegi?"

„Dă-o jos."

Vorbeam pe un ton scăzut, cu dinţii strânşi şi cu ochii aţintiţi în ochii lui. Am repetat: „Dă-o jos".

Ştefan nu şi-a ferit privirea şi a scuturat încet din cap.

Sunt sigur că hotărârile noastre au fost luate în momentul acela. Ştefan avea să plece în Germania îmbrăcat într-o manta SS, iar eu mă voi duce altundeva sau niciunde. În orice caz, nu mă voi urca în tren cu el şi noul său prieten, ofiţerul SS care-l sorbea din ochi.

Nu mă îndoiesc că Ştefan a înţeles semnificaţia acelui „Vin imediat". Ce-a făcut în timpul acelor lungi minute dinaintea plecării trenului, când eu mă ascundeam în toaleta gării? Spera oare că mă voi răzgândi, că hotărârea pe care mi-o citise în ochi va păli, că voi sfârşi prin a-l urma, ca de fiecare dată până atunci?

Nu ştiu, şi nu ştiu nici de ce am alergat pe peron exact în momentul când trenul se punea în mişcare. Era prea târziu ca să-l mai prind şi oricum nu intenţionam s-o fac. Să fi vrut să-i ofer lui Ştefan o ultimă imagine a mea, alta decât privirea ostilă de mai devreme? Sau să fi dorit ca el să plece cu iluzia că poate efectiv pierdusem trenul? Era aplecat pe fereastră, cu mâna întinsă spre mine. I-am văzut buzele mişcându-se, dar n-am înţeles ce spune, m-am oprit din goană şi asta a fost tot.

Eram singur pe peron.

Acum Gabriel vine să mă vadă de două ori pe lună. Londra mi se pare departe, dar el îmi spune că se ajunge uşor cu trenul. Nu vorbim despre anii de plumb prin care l-am obligat să treacă trăind ca nişte umbre. Nu îi spun că doliul era prea greu de suportat, durerea prea mare şi că mama lui şi cu mine nu ştiam cum să ne purtăm cu ei în absenţa lui Marianne. Că echilibrul se rupsese, că izvorul secase pentru totdeauna. Pentru noi nu avea să mai curgă lapte şi miere.

Vorbim puţin, iar Gabriel ştie că în curând nu vom mai vorbi deloc. Boala progresează rapid, deja nu mă mai pot plimba cu el pe malul râului Aube sau prin oraş. Dar i-am povestit despre Ştefan, despre bătrânul profesor de istorie şi despre Johnny Weissmüller.

— Te referi la *acel* Johnny Weissmüller? Campionul legendar, unul dintre cei mai mari înotători ai tuturor timpurilor, la fel de mare ca Mark Spitz? S-a născut la Timişoara, ca şi tine?

Gabriel nu şi-a ascuns bucuria. I-am răspuns zâmbind că la Timişoara se născuseră oameni remarcabili, să nu-şi închipuie că… Uitasem că Gabriel era pasionat de înot. Trebuie să mărturisesc că n-am înţeles niciodată această pasiune a lui pentru o activitate atât de monotonă, dar ştiu că şi astăzi, la Londra, îşi petrece ore întregi făcând ture de bazin…

— Am căutat informaţii despre el. A avut o viaţă incredibilă, să ştii, mi-a spus la următoarea vizită.

I-am răspuns că eu nu ştiam nimic altceva decât istorioara pe care mi-o povestise profesorul din Buda într-o seară de noiembrie a anului 1944.

Extraordinarul înotător, omul-maimuţă, mincinosul fără scrupule ne dăduse ocazia să stăm în sfârşit de vorbă.

— A murit acum câţiva ani la Acapulco, mi-a spus Gabriel după o îndelungă tăcere.

Săptămâna trecută, ne-am uitat amândoi pe o hartă a Austriei. Am găsit oraşul Horn, unde se

găsea primul orfelinat prin care am trecut, dar nu mai ştiam sigur unde anume am fost vindecat de tifos. Sau, mai degrabă, abandonat de tifos, într-o baie cu dale de gresie galbenă. Amănuntele nu mai contează, în orice caz nu pentru fiul meu. Am ieşit din starea în voia căreia mă lăsasem, mi-am întrerupt alunecarea ispititoare spre moarte, în ciuda medicului care nu se mai aştepta la nimic altceva din partea mea. M-am trezit în baia aceea cu dale de gresie galbenă. Era în mine ceva care nu voia să se frângă.

Acum moartea mă pândeşte din nou, ascunsă în trupul meu, şi ştiu că de data aceasta nu voi mai avea puterea să mă opun. Mă voi preda fără luptă şi fără regrete. Mă bucur că i-am putut împărtăşi lui Gabriel celălalt moment, cel în care am fost cât pe ce să cedez. Orice s-ar întâmpla, nu voi duce cu mine secretul acestei dorinţe de a trăi ca pe un adevăr cunoscut doar de mine însumi. De acum înainte îl cunoaşte şi Gabriel.

În curând voi fi prea slăbit ca să mai vorbesc, dar nu-mi mai pasă. Gabriel a aflat ce era mai important. Ştie de Ştefan, de violoncel şi de tifos. Ştie ceva mai mult despre mama lui, despre visurile noastre de lapte şi miere, despre pustiul care a urmat. Sunt sigur că îmi înţelege remuşcările. Dar acum îmi face plăcere să-l ascult pe el. S-a dus să vadă bazinul Tourelles din Paris, unde „compatriotul meu“ Johnny a câştigat toate probele, i-a plăcut, ba chiar s-a uitat la câteva filme cu Tarzan. Ieri a venit special să-mi spună că Ştefan i-a răspuns în sfârşit la mesaje.

— Şi-a luat bilet de avion, o să ajungă aici peste o săptămână, cel mai târziu. Ascultă ce mi-a scris:

Dragă Gabriel,

Mărturisesc că am ezitat mult înainte de a-ţi răspunde. Ca şi tatăl tău, sunt un om în vârstă şi, cu toate că nu l-am uitat, nu mai speram să-l revăd. Probabil că ştii ce s-a întâmplat între noi.

Ai putea să-i spui, te rog, că avea dreptate? Mi-a luat ani de zile ca să-l înţeleg, dar avea dreptate. E bine să ştie lucrul acesta.

În ce priveşte restul, am reuşit să decalez o călătorie în Europa pe care trebuia s-o fac cu soţia mea. Ultima noastră călătorie, probabil: am intentat un proces statului român ca să ne restituie apartamentul din Temesvár şi peste şase săptămâni urma să luăm avionul spre Bucureşti. Am izbutit să schimb biletele, aşa încât vom trece prin Londra – şi prin Bar-sur-Aube, dacă nu ai nimic împotrivă.

Aştept cu nerăbdare să te cunosc. Eşti la fel de puţin talentat la muzică cum era tatăl tău?

Te ţin la curent cu detaliile.

Al tău,
Ştefan Drăgan

Am schiţat un surâs ca să-i arăt lui Gabriel că sunt mulţumit de veşti. Cu toate acestea, ştiu că boala nu ne va lăsa acest răgaz. Cum să-i spun fiului meu că nu voi fi prezent la reîntâlnirea pe care şi-o doreşte? De data aceasta, eu sunt cel care va pleca primul.

— Gabriel, ai putea să-l întrebi dacă încă mai cântă la violoncel?

Aş dori să-mi exprim recunoştinţa faţă de prietenii mei români Gabriela Adameşteanu, Silviu Lupescu şi Smaranda Vultur.

Table of Contents